

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

КОЗАК АНАСТАСІЯ ЮРІЇВНА

Допускається до захисту:
в. о. завідувача кафедри
германської філології
канд. філол. наук
.....Білецька О. В.
(підпис)
«___» _____ 20__ р.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФІТОНІМІВ У СУЧАСНИХ
НІМЕЦЬКІЙ І УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Спеціальність 035 «Філологія»

Спеціалізація 035.043 «Германські мови та літератури (переклад включно),
перша німецька»

Освітня програма «Німецька та друга іноземна мови та літератури
(переклад включно)»

Магістерська робота

Науковий керівник:
Манакін В. М.,
докт. філол. наук, професор,
професор кафедри
германської філології

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЕКТС/за національного шкалою)

Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2021

АНОТАЦІЯ

Козак А. Ю. Структурно-семантичний аналіз фітонімів у сучасних німецькій і українській мовах. Спеціальність 035 «Філологія». Спеціалізація 035.04 Германські мови та літератури (переклад включно). Освітня програма «Мова і література (німецька)». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 2021. – 71 с.

Магістерську роботу присвячено дослідженню структурних та семантичних особливостей складних слів на позначення рослин та їх частин в сучасних німецькій та українській мовах.

Матеріал дослідження містить німецькі та українські назви рослин та їх частин, обрані методом суцільної вибірки з німецькомовного словника тлумачного словника Дуден та Великого тлумачного словника української мови за редакцією В. Т. Бусела. Обсяг вибірки становить 195 лексичних одиниць.

Проведене дослідження лексичних одиниць показало, що більшість проаналізованих складних слів були двокомпонентними в обох порівнюваних мовах. Найпродуктивнішими моделями словотвору стали модель «іменник + іменник» для німецької мови, та «іменник + дієслово» для української. У більшості випадків складні слова поєднувались без з'єднувального елементу.

За аналізом семантичних особливостей було виявлено, що детермінативний тип зв'язку став більш продуктивним ніж кумулятивний. За синтаксичним відношенням найпродуктивнішими виявилися прийменникові та типізовані композити. Поділ на тематичні групи показує, що в обох порівнюваних мовах домінують складні слова, що належать до групи трав'янистих рослин.

Аналіз щодо способів перекладу показав, що німецькі складні слова найчастіше перекладаються українською мовою відповідним простим словом. А найпродуктивнішим став спосіб перекладу складним словом при перекладі з української мови на німецьку.

ANNOTATION

Kozak A. Y. Structural and semantic analysis of phytonyms in modern German and Ukrainian languages. Speciality 035 "Philology". Specialization 035.04 Germanic Languages and Literatures (including translation). Educational Programme "German Language and Literature". Vasyl' Stus Donetsk National University, 2021. - 71 p.

The Master's research is devoted to the study of structural and semantic features of compound words denoting plants and their parts in the modern German and Ukrainian languages.

The empiric material of the research includes German and Ukrainian names of plants and their parts selected by sampling from the German explanatory dictionary Duden and the Large explanatory dictionary of the Ukrainian language edited by V. T. Busel. The sample size comprises 195 lexical units.

The conducted study of the lexical units shows that the majority of the analysed compound words contained two components in both compared languages. The most productive models of word formation were the model "noun + noun" for German, and "noun + verb" for Ukrainian. In most cases, compound words were combined without a connective element.

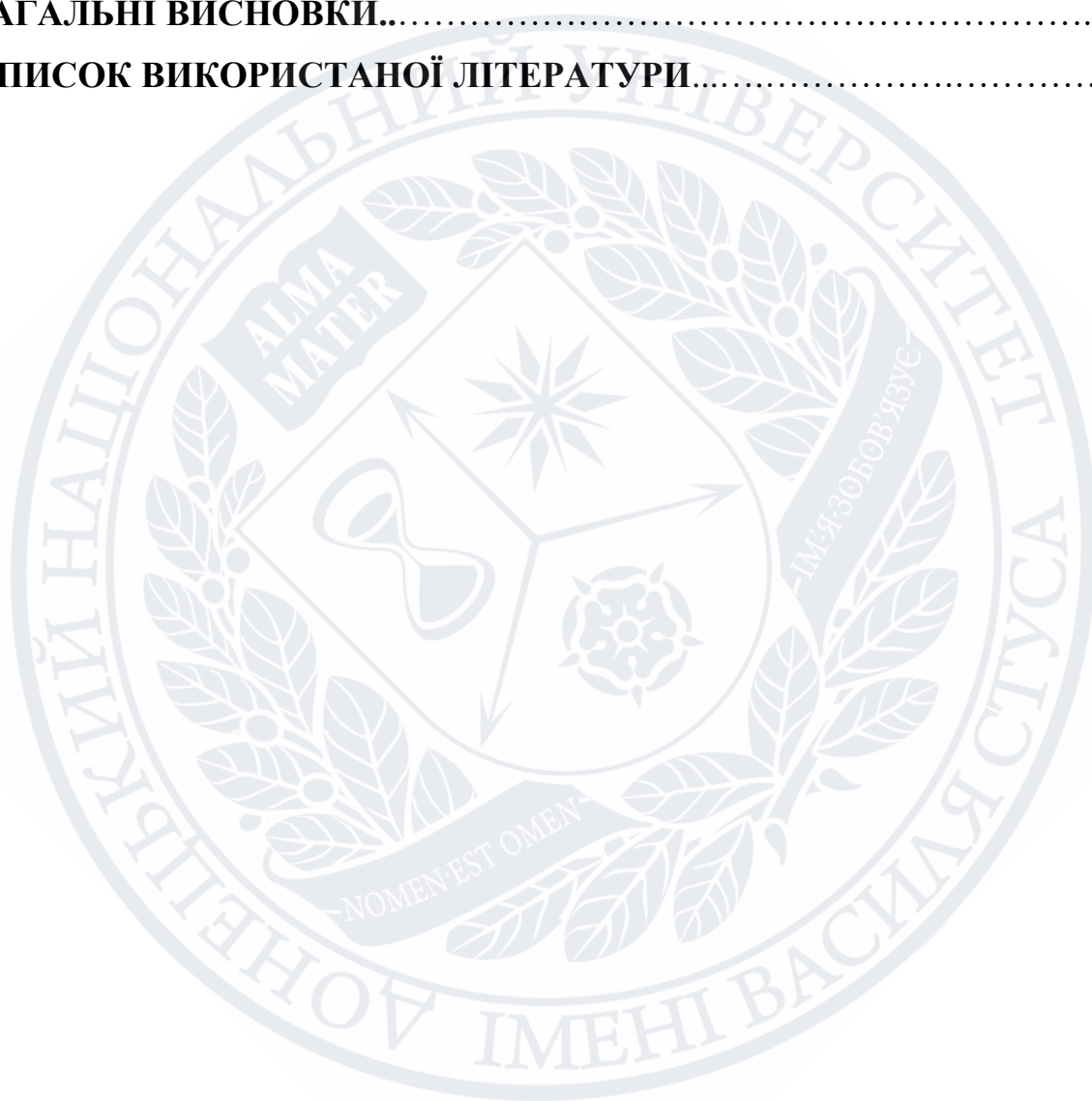
The analysis of semantic peculiarities reveals that the determinative type of conjunction became more productive than the cumulative type. By syntactic relation the most productive are prepositional and typified compositions. The division into thematic groups shows that in both compared languages complex words belonging to the group of herbaceous plants dominate.

An analysis of the translation methods showed that German compound words are most often translated into Ukrainian by the corresponding simple word. And the most productive was the method of translation by a compound word when translating from Ukrainian into German.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ СКЛАДНИХ СЛІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ.....	6
1.1 Словотвір як основний спосіб поповнення словникового складу сучасної німецької та української мови.....	6
1.2 Місце складних слів у мови системі словотвору	13
1.3 Особливості дослідження присвячені складним словам.....	15
1.4 Особливості складних слів.....	17
1.5 Назви рослин як об'єкт лінгвістичних досліджень.....	24
1.6 Переклад, його особливості та проблематика.....	25
1.7 Запозичення з латинської мови.....	32
Висновки до Розділу 1.....	35
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОСЛИН ТА ЇХ ЧАСТИН.....	36
2.1 Структурні особливості композитів на позначення рослин та їх частин у сучасних німецькій та українській мовах.....	36
2.1.1 Кількість компонентів у складі складних іменників на позначення рослин та їх частин.....	36
2.1.2 Аналіз частиномовної приналежності безпосередніх складників композитів.....	28
2.1.3 Аналіз з'єднувальних елементів.....	44
2.2 Семантичні особливості складних іменників на позначення рослин та їх частин у сучасних німецькій та українській мовах	47
2.2.1 Тип синтаксичного зв'язку між компонентами композитів.....	47
2.2.2 Синтаксичні відносини між безпосередніми складниками композитів.....	48
2.2.3 Класифікація композитів за тематичними групами.....	53

Висновки до Розділу 2.....	55
РОЗДІЛ 3. ОСОЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОСЛИН ТА ЇХ ЧАСТИН.....	57
3.1 Способи перекладу складних слів українською мовою.....	58
3.1 Способи перекладу складних слів німецькою мовою.....	60
Висновки до Розділу 3.....	61
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	63

ВСТУП

Перебуваючи у постійному русі наш світ стрімко розвивається. Разом з цим збільшується кількість знань про довколишнє середовище, і, відповідно до цього, мова теж перебуває у постійному розвитку та удосконалюється, залучається більше понять та назв. Поява нових предметів або явищ вимагає їх відображення у лексиці, з'являються нові слова та їх значення. Словниковий склад мови не є стійким і, тому весь час змінюється, являючи собою гнучку структуру. Оскільки, часто такі зміни є дуже швидкими, мова потребує регулярних досліджень. Саме тому багато лінгвістичних питань пов'язані із розвитком та збагаченням словникового складу. Зазвичай, нові слова утворюються на базі вже існуючих слів.

Найважливішим та найпродуктивнішим способом збагачення словникового складу сучасної німецької мови вважається словотвір, тобто утворення нових слів за рахунок вже наявних у мові словотвірних способів та типів.

Словоскладання є одним із найчастотніших та найпродуктивніших способів утворення нових слів у сучасній німецькій мові. Немає жодної частини мови, в якій немає складних слів.

Дослідженням питань словотвору займалися Степанова М. Д., Розен Є. В., Павлов В. М., Левковська К. А., Кубрякова О. С., Лещук Т. Й. які, безпосередньо, вивчали явища словотвору, теоретичні основи та проблематику в німецькій та українській мовах.

Питанням словоскладання присвячені наукові розвідки В. Шиндлера, В. Фляйшера, Е. Доналіз, М. Докулі, Вихованець І. Р., Городенська К. Г. в яких проаналізовано теорію словоскладання у сучасних німецькій та українській мовах.

Вивченням особливостей термінологічної лексики займалися Панасенко Н. І., Усик Л. М.

Отже, **актуальність** пропонованої роботи зумовлюється, в першу чергу, підвищеним дослідницьким інтересом до питань словоскладання в цілому, а також дослідження складних слів у різних галузях, зокрема.

Мета цієї роботи полягає у визначенні місця складних слів у словниковому складі сучасних німецької та української мов, виявленні особливостей складних іменників на позначення рослин та їх частин у порівняльному аспекті.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **практичних завдань**:

-дослідження словотвору в німецькій та українській мовах

-дослідження структурних та семантичних особливостей складних слів

Об'єктом дослідження є складні іменники на позначення рослин та їхніх частин у сучасних німецькій та українській мовах.

Предмет дослідження – структурно-семантичні особливості зазначених одиниць.

Матеріал дослідження становлять 168 лексем у сучасній німецькій мові, які були виокремлені методом суцільної вибірки з німецькомовного тлумачного словника Дуден та 27 лексем українською мовою, які були виокремлені методом суцільної вибірки з Великого тлумачного словника української мови за редакцією В. Т. Бусела.

Методами дослідження були методи кількісного та порівняльного аналізів. Методом кількісного аналізу було виявлено повторення використання морфем у мовах, що порівнюються. Методом порівняння було проаналізовано та зіставлено лексеми для виявлення однакових та відмінних ознак у лексемах мов, що досліджувались.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження викладено в доповідях: «Складні слова на позначення рослин в німецькій мові» на II Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку» (м. Київ, 2020 р.), «Структурні особливості складних слів на позначення рослин в німецькій мові» на III Міжнародній науково-

практичній конференції «Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку» (м. Київ, 2021 р.), «Структурно-семантичні особливості складних іменників-фітонімі у сучасних німецькій та українській мовах» на V Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу» (м. Київ, 2021 р.).

Публікація. Основні положення роботи висвітлено у публікації статті доповіді «Структурно-семантичні особливості складних іменників-фітонімі у сучасних німецькій та українській мовах» в збірнику Національної Академії Наук України, Інституту Інноваційної Освіти «Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу».

Структура роботи. Робота має традиційну структуру та включає в себе Вступ, три Розділи – теоретичний і два практичних, Висновки до кожного розділу, Загальні висновки та Список використаної літератури, який складається з 81 джерела, у тому числі 42 іноземними мовами

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕНЬ СКЛАДНИХ СЛІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

1.1 Словотвір як основний спосіб поповнення словникового складу сучасних німецької та української мов

Мова – це система знаків, тобто впорядкований набір елементів (символів), які розташовані один біля одного, як відомо, у певній послідовності, впливають один на одного та обумовлюють. Мовна система розглядає мову як реалізацію цієї системи в індивідуальних мовних діях, тобто в спілкуванні. Оскільки мова має знаковий характер, вона може зберігати і передавати різну інформацію через свої елементи і відносини, висловлюючи людську думку (знання). Так, мова реалізується за допомогою слова. [24, 16]

Слово є основною одиницею мови, що займає ключові позиції в структурі мови. Воно є матеріальним носієм поняття; поняття існує в слові як його значення, іншими словами кажучи – визначення. А визначення являється, тим самим, змістом слова. Слово як єдність форми і значення виникає в процесі позначення предмета, в результаті його номінації. На сьогоднішній день цього ніхто не заперечує. [24, 17-18]

Головна роль слова у механізмі мови обумовлена наступними властивостями:

Слово є універсальним у відношенні до його функцій у мові та унікальним з точки зору сфери цих функцій, адже тільки слово-знак може мати всі мовні функції одночасно, такі як: номінативна (функція іменування), сигнікативна (функція узагальнення), комунікативна і прагматична. [75, 9]

Функціональна область слова дуже велика, вона коливається від морфеми (при складанні слова) до висловлювання. Наприклад, слово «*die Hilfe* - допомога» у складному слові «*der Hilferuf* – крик про допомогу» та як предикативний знак або фраза: *Hilfe!* – допоможіть!

Завдяки такій поліфункціональності, іншими словами кажучи, багатофункціональності, слово займає унікальне, тільки йому властиве місце в структурі мови [24, 18].

Словниковий склад німецької мови постійно змінюється. Він поповнюється різними лексемами та запозиченнями. Даний процес відбувається внаслідок розвитку усіх сфер людського життя, а також потреби у найменуванні різних нових явищ та предметів, що існують і створюються довкола людини. Тим самим він відображає події, які відбуваються у регіонах, областях та у побуті людей.

Словниковий склад мови поповнюється завдяки словотвору, зміні значення та запозиченням [3, 162]. Такі фактори впливають на зміни у словниковому складі мови як: «прагнення замінити багатослівне найменування однослівним» [43, 229-230], іншомовні слова швидко вливаються у словниковий склад різних суспільних верств [69, 10-11], сюди також належать економічні чинники та глобалізації.

Запозичення є одним із основних способів словотвору поповнення словникового складу. На сьогоднішній день проглядається підйом процесу запозичень, а також більш ширше застосування англійської лексики у багатьох сферах життя. Англійські запозичення займають почесне місце в складі німецької мови. [67, 86]. Як зазначає Розен Є. В. у своїй роботі «На порозі XXI століття: Нові слова та словосполучення в німецькій мові» деякі запозичення розширили своє значення і змінили стилістичне забарвлення вже у мові, в яку вони запозичені. Так, наприклад, слово *Sandwich* у німецькій мові має п'ять значень:

1. подвійний шматок хліба з сиром, шинкою чи ще чимось подібним;
2. (від австр.) хліб з начинкою, булочки;
3. Коротка форма – збірка із сендвічів;
4. покриття ракетки для настільного тенісу з шару поролону або іншого подібного матеріалу та шару гуми з накидами;
5. подвійний плакат для носіння на грудях і на спині [67, 93].

Через те, що німецька та українська мови мають багату історію та походять з однієї родини мов в них з'явилися багато запозичень з різних мов, таких як: латинська (*revolutio* – *die Revolution* – революція), французька (*elegant* – *elegant* - елегантний), англійська (*parlament* – *das Parlament* - парламент), італійська (*banco* – *die Bank* – банк) [70][37].

Окремо слід відзначити словотвір як основний спосіб поповнення словникового складу будь-якої мови [75, 78].

Термін «словотвір» відноситься, з одного боку, до розвитку лексики (тим самим являючись досить продуктивним способом), з іншого боку, до структури слів. Це означає, що також вчення про словотвір має розглядатися двома способами: як опис процесів, що відповідають за розвиток словника (включаючи процес розвитку кожного слова) і як аналіз готових словесних структур. [75, 78]

Степанова М. та Чернишева І. у своїй роботі «Лексикологія сучасної німецької мови» розрізняють такі моделі словотвору:

1. $M_1: L_1 = L_1$ – Модель кореневих основ: *Frau, gut, hier, geh(en)*
2. $M_2: L_2 = L_1$ – Модель деривації частини мови: *grün* — *das Grün; leben* — *das Leben*
3. $M_3: L_2 = I_1$ – Модель деривації частини мови зі зміною морфеми у корені: *krank* — *kränken; treiben* — *der Trieb*
4. $M_4: L_2 = DP + L_1$ – Модель префіксальної деривації: *die Urzeit* — *zeit; unschön* — *schön; erfinden* — *finden*
5. $M_5: L_2 = DP + I_1$ – Модель префіксальної деривації зі зміною морфеми у корені: *das Gehölz* — *Holz; betrunken* — *trinken*
6. $M_6: L_2 = L_1 + DS$ – Модель суфіксальної деривації: *die Achtung* — *acht(en); gleichsam* — *gleich; endigen* — *end(en)*
7. $M_7: L_2 = I_1 + DS$ – Модель суфіксальної деривації зі зміною у корені: *der Gärtner* — *Garten; gründlich* — *Grund; lächeln*

— *lachen*

8. $M_8: L_2 = DP + L_1 + DS$ – Модель префіксально-суфіксальної деривації: *das Gelaufe* — *laufen*; *gestiefelt* — *Stiefel*; *beerdigen* — *Erde*
9. $M_9: L_2 = DP + I_1 + DS$ – Модель префіксально-суфіксальної деривації зі зміною у корені: *das Gehäuse* — *Haus*; *gehört* — *Hörn*
10. $M_{10}: L_2 = L_1 + L_1$ – Модель детермінатив-комполита: *das Landhaus* — *Land, Haus*; *kirschrot* — *Kirsche, rot*; *weggehen* — *weg, gehen*
11. $M_{11}: L_2 = L_1 + L_1 + L_1$ – Модель не-детермінативного комполита: *das Vergissmeinnicht* — *vergiss mein-(er) nicht*; *grünweißrot* — *grün, weiß, rot*; *der Ohnebart*—*ohne, Bart, ohnedies* — *ohne, dies*
12. $M_{12}: L_2 = L_1 + R + L_1$ – Модель із залишковим елементом: *die Nachtigall* — *die Nacht...*; *die Himbeere* — *...beere*
13. $M_{13}: L_2 = DP + R + DS$ – Модель похідного афікса із залишковим елементом або псевдокоренем: *Demut* - *mut*; *Löffel*—*...-el*; *Studium, studieren*—*...-ium, ...-ieren*

Де M_1 M_2 ... основні моделі словотворення, L_2 ... вторинна основа (основа слова, що аналізується), L_1 ... первинна основа (основа, що входить до складу вторинної основи), I_1 ... первинна основа з регулярною зміною кореневої морфеми), DP ... похідний префікс (лексичний префікс), DS ... похідний суфікс (лексичний суфікс), R ... залишковий елемент або псевдокорень [75, 101-103].

M_1 – модель кореневого слова: У сучасній мові кореневі слова мають дві великі ознаки незалежно від їх походження: їх основа складається лише з однієї кореневої морфеми. Як виняток (стосовно другої характеристики) можна назвати кореневі слова, що імітують звуки (вигуки: *raff!* *piep!* *miau*, а також дієслова, такі як: *sausen*, *zischen* та ін.) Нові кореневі слова можуть виникати

лише в результаті запозичення, незалежно від того, є кореневими чи некореневими словами в тій мові, з якої вони запозичені. Нові звукові імітації також можуть з'являтися як кореневі слова, але це рідкісні явища.

M₂ і M₃ - Модель деривації (зміна частини мови). Дві моделі мають деякі особливості, що відрізняють їх від усіх інших. По-перше, відповідні структури можуть бути як одиночними, так і мультиморфними словами; у другому випадку вони можуть бути розбиті лише на безпосередні складники. По-друге, немає явних засобів словотворення, тобто словотвірних афіксів, які могли би дати можливість відрізнити вторинну основу від первинної.

M₄ і M₅ - моделі префіксальної деривації. Мова йдеться про структури, безпосередні складники яких являють собою первинну основу і словотворчу морфему. Формальна різниця між префіксом і суфіксом - це порядок безпосередніх складових: префікс передує, суфікс - після первинної основи. Суфікс має можливість переносити слово з однієї частини мови в іншу. Ця здатність обмежена у префіксах: вона стосується лише дієслівних префіксів.

M₆ і M₇ - моделі похідних суфіксів. Словотвірні суфікси сучасної німецької мови набагато численніші за префікси. Є кілька однакових суфіксів, які утворюють різні частини мови; однак вони, як правило, семантично (часто також етимологічно) відрізняються і вважаються омонімічними морфемами. Примітно також, що деякі субстантивовані морфemi надають іменнику різну стать.

M₈ і M₉ - моделі префіксально-суфіксальної деривації. Особливості цих структур полягають у тому, що вони можуть бути розбиті на безпосередні складники різними способами: префікс + первинна основа+ суфікс, або: первинна основа з безпосереднім складником, який далі можна розділити на префікс і суфікс. Такі структури не є численними і не відіграють значної ролі у системі словотворення німецької сучасної мови. Примітно також, що первинна основа зазвичай є кореневою морфемою.

M₁₀ - модель детермінатив-комполитів. Ця модель відіграє особливо велику роль у сучасній німецькій мові і є типовою для іменників, прикметників,

числівників та дієслів. Модель характеризується трьома основними ознаками: по-перше, ієрархічна структура відповідних конструкцій завжди є бінарною, тобто їх можна розділити на два безпосередні складники, незалежно від кількості морфем, що їх складають; по-друге, частина мови, до якої належить побудова, визначається другим безпосереднім компонентом; по-третє, відношення першого безпосереднього складника до другого, що визначає мотивацію слова, є (у другому значенні цього слова) визначальним. З формальної точки зору детермінуючі композити можна поділити на три типи: справжні композити, безпосередні складники яких поєднуються безпосередньо між собою: *Lichtstrahl, Schreibtisch, dunkelblau*; несправжні, які містять спільний елемент: *Tageslicht, kinderleicht, Sonnenstrahl, Werdegang*; зіставлення, які за будовою та положенням ідентичні своїм безпосереднім складникам із синтаксичними доповненнями, утвореними з відповідних лексем: *Krauseminze, weitberühmt, gutaussehend, zweihundert, dreitausend, wachliegen, emporsteigen*.

M_{11} - модель недетермінованих композитів. Це насправді не модель, а кілька моделей, які характеризуються такими загальними характеристиками: Відповідні композити завжди зіставленні; вони можуть включати більше двох безпосередніх складників це означає, що вони не обов'язково бінарні. До них належать: 1. копулятивні композити, безпосередні складники яких поєднані послідовно: *Dichterkomponist, Strichpunkt, deutsch-russisch, taubstumm, dreizehn, einundzwanzig, hundertzweiunddreißig*; 2. так звані імперативні імена, тобто обґрунтовані імперативні речення: *das Tischleindeckdich, das Vergißmeinnicht, der Taugenich*; 3. субстантивовані прийменникові групи: *der Ohnebart*; 4. складені прислівники: *geradeaus, bergauf, meistens*; 5. деякі випадкові злиття лексем, які є складовими у реченні: *ein Maßvoll, eine Handvoll, das Vaterunser*.

M_{12} - Модель із залишковим елементом. Ці структури є результатом історичних процесів, тобто "залишкові елементи" відповідають основам тих слів, які зникли як самостійні лексеми і збереглися лише як "пов'язане безпосередні складники" слова основи. Вони можуть стояти як на першому так і на другому місці: *Demut* (dio-ahd. „Knecht"); *Brombeere* (*brama* — ahd.

„Dornstrauch"); *Nachtigall* (*gala* — ahd. *galan* — „singen"); *Werwolf* (*wer* — ahd. *wer*, got. *wair* — „Mann"). Такі слова є рідкісними і належать до периферійних структур як усередині композицій, так і в кореневих словах. До них відносяться окремі іменники, включаючи географічні назви та прізвища: *Heidelberg*, *Wiesbaden*; *Desselmann*, *Brinkmann* та ін.

M₁₃ - Модель похідного афікса із залишковим елементом або псевдокоренем. Ця модель поділяється на два підвиди: перший підвид включає окремі німецькі структури з префіксами або суфіксами, які крім окремих елементів, які більше не відповідають жодній основі слова, зберігають свою словотвірну функцію; другий підвид - переважно запозичення, які утворюють цілі гнізда слів з одним і тим же основним елементом. Слова першого виду та склади, що належать до 12-ї моделі, можуть належати до різних частин мови: іменник – *Ungeziefer* (один походить від ahd. *ze'bar*— „Opfertier“); *Löffel* (до дієслова, що все ще використовується в усній формі *laffen* - „lecken“); також географічні та особисті назви: *München*, *Dietrich*; прикметники – *billig* (в історії мови завжди лише суфіксальне слово), *ungestüm* (*gestüeme* = „sanft", вже в Mhd. *selten*); дієслово - *gewinnen* (*winnan* = ahd. „sich mühen", „leisten") [75, 103-113].

1.2 Місце складних слів у мови системі словотвору

Утворення складних слів або ж словоскладання все більше привертає увагу вчених, через те, що є найпоширенішим способом словотвору у німецькій мові, та посідає друге місце, після слововиводу, в українській мові.. У загальному утворення складних слів полягає у морфологічному об'єднанні двох або більше самостійних основ. виділяють до функцій. Субстантивні композити становлять більш ніж 80% словникового складу сучасної німецької мови. Не дивлячись на те, що словотвір в українській мові також поширений, дослідники-лінгвісти не називають кількісні показники. Слід також зазначити, що більшість складних іменників виникли зі словосполучень, однак вони істотно відрізняються і позначають особливий вид предмету [75, 91-92].

М. А. Магеррамова у своїй статті зазначає, що композиція (словоскладання) являється «одним з могутніх джерел розвитку й поповнення словникового складу <...> і яке особливо розвинулося в германських та інших індоєвропейських мовах» [53].

Словоскладання є головним засобом номінації відповідних понять в багатьох сферах нашого життя. Оскільки вони задовольняють деякі вимоги, адже складні слова є компактними, тобто заощаджують місце у мові, місткі за змістом та здатні «економно» та у той же час усебічно відображати ознаки та характеристики об'єктів [33].

Як вже зазначалось вище, словотвір є однією із головних причин поповнення словникового складу мови. Передумови для створення нових складних слів можуть бути :

- 1) Екстралінгвістичні:
 - а) необхідність заповнення пропусків значення, необхідність створення мовного знаку;
 - б) мовно-культурні причини як вихідний пункт для словоскладання;
 - в) усунути однозначність: *die Feder* 'перо' – *die Vogelfeder* 'пташине перо', *die Schreibfeder* 'перо для письма', *die Sprungfeder* 'пружина';
- 2) Прагматичні:
 - а) зміна уявлень та зусиль для досягнення нової соціальної оцінки: *die Raumpflegerin* vs. *die Putzfrau* 'прибиральниця';
 - б) економія у мові: розмовний характер: *Uni* – *Universität* 'університет', *Kuli* – *Kugelschreiber* 'кулькова ручка';
 - в) виразність та експресивність: *sauber* → *blitzsauber* 'чистий – сяюче чистий'. [3, 53]

Одним із найважливіших етапів у розвитку словотвору у німецькій мові став структурно-семантичний або описово-класифікаційний підхід до аналізу лексичних одиниць. У межах цього підходу здійснено систематизацію та класифікацію всіх типів похідних слів з врахуванням їх структури та семантики. Описово-класифікаційний або таксономічний підхід увінчався утворенням

моделі німецького словотворення та укладенням словника словотвірних елементів сучасної німецької мови. «Завдяки цьому теорія словотвору перейшла з описової дисципліни в точну науку зі своїм концептуальним апаратом, своєю методикою та автономним об'єктом дослідження» [45].

В українській мові композити стали відомі ще з 60-их років, проте, цей термін набув широкого використання лише на початку 90-их років. Лінгвісти встановили, що складні слова утворюються з основ повнозначних слів іноді за допомогою сполучних голосних *o*, *e* (*ε*), напр.: *сінокіс*, *землеустрій*, *водолаз* [31].

1.3 Особливості дослідження присвячені складним словам

Словотвір та утворення складних слів або, як ще їх називають – композити, мають давню історію у німецькій мові. Ця галузь мови завжди привертала увагу дослідників, тому що вона є однією з основних способів поповнення словникового складу німецької мови та виявляє всеохоплюючий характер. Наразі ведуться дискусії щодо питання самостійності словотвору у системі мови. Проте лінгвісти активно обговорюють існування словотвору як галузі мови.

Завдяки своїй поширеності та всеосяжності складні слова займають одне з передових місць у дослідженнях. Постійно оновлюючись та утворюючи нові формули вони залишаються в центрі уваги. Утворення складних слів у німецькій мові має давню історію, тому велика кількість вчених-лінгвістів приділи цій темі багато уваги. Важливість дослідження цього питання характеризується проблемами у сучасному лінгвістичному вченні та великим поширенням складних іменників у сучасній німецькій мові.

На сьогоднішній день існує багато досліджень та розробок в області словотвору, свої праці присвятили такі лінгвісти: О. С. Кубрякової, М. Д. Степанової, О. С. Ахманової, В. Хенцена.

Існує велика кількість робіт в історії словотвору, у яких автори звертались до змістового аспекту складних слів. У більш ранніх працях лінгвістів

визначається значення композитів, як зазначає М. А. Магеррамова «...крізь виявлення узагальнених типів відносин між їх структурними компонентами.» Перший компонент може виражати місце знаходження предмету, який позначений іншим компонентом (*der Bahnsteig* ‘перон’), тимчасове відношення (*die Morgengymnastik* ‘ранкова гімнастика’), матеріалу до предмета (*das Stahlseil* ‘металевий трос’) [53].

Також у своїх роботах складні слова досліджував Л. Ф. Омельченко.

Складні слова належать до одного з найбільш результативних способів поповнення словникового складу німецької мови «за рахунок наявного в ній арсеналу функціонально-структурних одиниць» [60, 2]. І в результаті процесу словотвору він містить в собі мінімум дві основи-морфеми, які виступають базою слова.

При дослідженні складних слів у німецькій мові основна увага привернена до аналізу їх структур, що були утворені шляхом поєднання двох або більше основ у процесі словотвору.

Як зазначив Г. О. Винокур «...утворення нових композитів потрібно для задоволення вимог у нових словах, а також для того, щоб задовольнити потребу передати дві ідеї в одному слові. [24]

Витоки дослідження словоскладання у німецькій мові слід шукати у працях О. Бехагеля, В. Вільманна, О. Грегера **Помилка! Джерело посилання не знайдено.**, Я. Грімма, Г. Пауля, В. Генцена – вперше виокремлено самостійний об’єкт лінгвістичного аналізу – словотвірний склад мови і закладено підґрунтя нової лінгвістичної дисципліни [10] Значний внесок в теорію композитотворення німецької мови зробили І. Барц, Г. Брінкманн, В. С. Вашунін , Ст. Жепіч, В. Кюршнер, В. Мотч, Л. Ортнер, Х. Ортнер, В. М. Павлов, М. Д. та ін.

Дослідженню словоскладання в українській мові присвятили свої роботи Городенська К., Виниченко О. С., Пена Л. І., які досліджували термінологію складних слів та словоскладання зокрема, його місце в граматиці та літературній мові.

Отже, у наш час існує ціла низка наукових праць, які присвячені різним аспектам словоскладання у німецькій мові з погляду різних теоретичних підходів. Так, на ранніх етапах вивчення складних слів германістів цікавили, перш за все, формальна структура композитів, а також питання їх класифікації. У межах цих досліджень зроблені також перші спроби аналізу семантичних і синтаксичних особливостей складних слів, вивчення їх етимології. Подальші наукові розвідки, присвячені вивченню композитів, сконцентровані здебільшого на семантиці цих одиниць, їх функціях і взаємозв'язку між структурними і семантичними особливостями.

1.4 Особливості складних слів

Однією з найперших спроб класифікувати складні слова у німецькій мові можна вважати класифікацію, запропоновану Я. Гріммом. Він поділяв композити за структурним принципом, а саме, залежно від відсутності / наявності з'єднувального елемента. За цим принципом Я. Грім виділив

- повноскладні сполучення (eigentliche / echte Zusammensetzungen) і
- неповноскладні сполучення (uneigentliche / unechte Zusammensetzungen).

Отже, структурно-генетичний принцип ґрунтується на формальній структурі сполук.

Повноскладні або справжні композити не мають з'єднувального елемента між компонентами, напр.: *die Tischlampe* 'настільна лампа', *das Weißbrot* 'білий хліб', *hellblau* 'світло-блакитний', *wasserdicht* 'водонепроникний', *freilassen* 'випускати (на свободу)', *heimzahlen* 'відплатити', *медінститут*, *радіокомітет*, *двоярусний*, *одноденний*;

Неповноскладні або несправжні композити представляють собою одиниці, компоненти яких з'єднані між собою зв'язкою (з'єднувальним елементом). Композиційна зв'язка – це частинка, яка поєднує дві самостійних складових. У таких композитах головне слово, якщо воно є іменником, зазвичай стоїть у родовому відмінку. З'єднувальними елементами можуть бути:

-(e)s-, напр.: *das Tag-es-licht* ‘денне світло’, *der Arbeit-s-tag* ‘робочий день’.

-(e)n-, напр.: *die Frau-en-arbeit* ‘жіноча робота’, *der Sonne-n-schein* ‘сонячне світло’.

-e-, напр.: *der Les-e-saal* ‘читальний зал’, *das Gäst-e-zimmer* ‘гостьова кімната’.

-er-. напр.: *das Kind-er-buch* ‘дитяча книжка’, *der Kind-er-wagen* ‘дитяча машинка’.

-ens, напр.: *der Herz-ens-wunsch* [49, 198-199].

В українській мові складні слова можна утворювати за та без допомоги з’єднувальних елементів. Ними можуть бути:

-о-, якщо перша частина складного слова є іменником або займенником, напр.: *груш-о-подібний*, *доц-о-мір*, *сам-о-вчитель*.

-е-, після м’якого приголосного, який закінчує основу іменника, напр.: *бур-е-лом*, *земл-е-трус*, *прац-е-здатний*, *яйц-е-подібний*.

-є-, після й, який закінчує основу іменника м’якої групи, напр.: *бо-є-здатність*, *кра-є-знавство*; *житт-є-здатний*, *житт-є-пис*, *насінн-є-сушарка*.

За природою граматичних зв’язків між компонентами складні слова поділяють на три основні групи:

1. Складні слова з підрядним зв’язком між компонентами (детермінативні або атрибутивні композити). Напр.: *der Augenblick* мить’, *der Fliegenpilz* ‘мухомор’, *книголюб*;

2. Складні слова із сурядним зв’язком між компонентами (копулятивні композити). Напр.: *der Schauspieler* ‘актор’, *schwarzweiß* ‘чорно-білий’, *лікар-онколог*, *чорно-синій*;

3. Складні слова з підрядно-сурядним зв’язком між компонентами (атрибутивно-копулятивні). Напр.: *die Brandschutzregeln* ‘правила пожежного захисту’, *die Zivilschutzmassnahmen* ‘заходи цивільного захисту’ [33];

4. Імперативні імена, що являють собою субстантивацію всього речення. Їх компоненти не пов’язані жодним зв’язком, а являють

субстантивацію в наказовій формі. Напр.: *das Vergeßmeinnicht* 'незабудка', *das Rührmichnichtan* 'мімоза', *der (das) Tunichtgut* 'нероба'

1. Детермінативні композити – складні слова, в яких детермінуюче слово передує основному слову. Вони поєднані підрядним зв'язком, де другий компонент являється основним. Саме він вказує на частину мови, рід і форму множини. Перший ж компонент виступає в якості означення [55], напр.: *der Reisekoffer* 'валіза', *die Kaffeepause* 'перерва на каву'. Особливості детермінативних композитів:

- 1) Подвійно структуровані: *зброє/носець* (безпосередні компоненти).
- 2) У випадку із детермінативами, другий компонент визначає граматичні особливості складного слова (частину мови, число, рід): *книголюб*, *der Augenblick*.
- 3) Другий компонент змінюється за родами та відмінками: з *книголюбом*, *des Augenblicks*.
- 4) Як правило наголос падає на перший компонент у німецькій мові: *der Fliegenpilz*.
- 5) Детермінативні композити пишуться разом, при цьому можливе перенесення складних, довгих слів.
- 6) Між компонентами детермінативів існують такі відношення
– головне слово (має вищий рівень) визначає лексичне значення,
– визначальне слово (має нижчий рівень).

2. Копулятивні композити – складні слова, в яких окремі члени (компоненти) семантично рівні (*лікар-онколог*, *schwarzweiss*, *der Schauspieler*) або композити, члени якого можуть бути взаємозамінними без втрати сенсу (*чорно-синій*, *nasskalt*, *der Hosenrock*). На відміну детермінативним, у копулятивних композитах компоненти не підкорюються один одному. Якщо для детермінативних характерний підрядний зв'язок, то для копулятивних – сурядний тип зв'язку [55, 196]. Тому «всі компоненти копулятивних композитів – потенційні корені й належать до однієї частини мови» [12, 74].

Особливості копулятивних композитів:

- 1) Компоненти, які знаходяться у різних співвідношеннях (кількість компонентів, тип морфем).
- 2) З'єднання компонентів (з або без конфіксу).
- 3) Залежність/незалежність компонентів.
- 4) Вид синтаксичних відношень між компонентами: атрибутивні чи предикативні.

Результативним є тип копулятивного композиту з семантикою «посилення порівняльної детермінації властивостями об'єкта», наприклад: *молочно-білий*, *сталево-сірий*, *steinalt* 'древній', *bildschön* 'красивий'. В українській мові цей тип рідше зустрічається і при перекладі з німецької перекладається описово за допомогою з'єднувальної частини «...як...»: *wasserklar* – чистий, як вода. [3, 69-76]

За І. Г. Ольшанським типи формування слова є основним методами у формуванні нових слів. Композиція (словоскладання, утворення складних слів) – є найважливішою і найбільш поширеною формою німецького словотвору. Композиція утворюється за допомогою складання двох або більше окремих слів, які поєднуються у нове слово, наприклад *dunkelrot* 'темно-червоний', *kinderlieb* 'той, що любить дітей', *das Dampfschiff* 'пароплав', *der Schlafrock* 'нічна сорочка', *freisprechen* 'виправдовувати', *stattfinden* 'розташовуватись'.

У композиції зазвичай розрізняють головне і залежне слово, яке визначає приналежність до частини мови та роду. Головне слово змінюється окремо, наприклад *des Haustors* 'і', *des Kindergartens*.

Іменникова (субстантивна) композиція є особливо продуктивною в німецькій мові. Кажуть, що німці полюбують утворювати нові слова. Ось, наприклад, одні із найскладніших слів: *die Schifffahrtsgesellschaftsdirektorsstellvertretersgemahlin* (6 компонентів, 57 букв), що у перекладі означає: дружина заступника судноплавної компанії; *der Alexanderplatzhochhausspatzenfamiliennestkinder* (8 компонентів, 47 букв).

Згідно з теорією М. Д. Степанової, німецькі композити класифікуються за трьома аспектами:

За морфологічним принципом композити відносяться до різних частин мови:

- складні іменники: *die Haltestelle* ‘зупинка’, *die Wortart* ‘частина мови’;
- складні прикметники: *dunkelrot* ‘темно-червоний’, *unterirdisch* ‘підземний’;
- складні дієслова: *stehenbleiben* ‘зупинятися’, *vierteilen* ‘ділити на чотири частини, четвертувати’;
- складні числівники: *fünfzehn* ‘п’ятнадцять’, *zweihundert* ‘двісті’;
- складні прислівники: *auseinander* ‘окремо, далеко один від одного’, *mutterseelenallein* ‘один як перст’;
- складні прийменники: *vorbei* ‘повз’, *gegenüber* ‘навпроти’.

За структурно-генетичним принципом виділяються:

- повноскладні сполучення: *das Deutschlehrbuch* ‘підручник із німецької мови’, *der Wortartwechsel* ‘конверсія’;
- неповноскладні сполучення: *die Buchdruckerkunst* ‘мистецтво книгодрукування’, *der Bundestagsabgeordnete* ‘депутат бундестага’;
- повні суміщення (*vollständige Zusammenrückungen*): *das Vergissmeinnicht* ‘незабудка’, *der Habenichts* ‘бідняк’;
- неповні суміщення (*unvollständige Zusammenrückungen*): *die In-sich-Geschlossenheit* ‘замкнутість у собі’, *das Einander-Verstehen* ‘взаєморозуміння’.

3. Зрошення (злиття), які утворюють певну різноманітність композиції. Це вільне з’єднання декількох слів або невеликого речення в єдине ціле. При цьому компоненти не зазнають жодних змін: *das Tischleindeckdich*, *das Vergissmeinnicht*, *das Stelldichein*, *aufgrund*, *mithilfe*, *allerhöchst*, *dementsprechend*. При цьому розрізняють повні і неповні комбінації, під час повного злиття компоненти остаточно об’єднуються в єдину сутність, наприклад, *der Taugenichts*, *die Langeweile*, *die Glückindiewelt*. Під час неповного злиття

поєднання компонентів не відбулось, наприклад, *die In-sich-Geschlossenheit, das Zur-Ruhe-Gehen, das Anders-Sein-Wollen*.

Визначення композитів з детермінованим співвідношенням або визначенням або детермінуючими сполуками. Основне слово вказується або доповнюється першим компонентом. Визначальне (залежне) слово може багато в чому визначити головне слово. Залежний компонент визначає (семантичну структуру):

- Ініціатор (автор) – *die Mutter-liebe, die Freundes-gruß*;
- Власник – *der Staats-gut; das Nibelungen - lied; der Stadi - park*;
- Родовід – *die Mutter – sprache, das Arbeiter - kind*;
- Об'єкт – *die Kranken - pflege; die Kinder - erziehung; die Selbst – beherrschung*;
- Місце – *die Alpen - rose; der Linien - richter, die Wald - blume; der Well - frieden*;
- Направлення або ціль: *der Süd - wind, die Nordpol - fahrt, die Auslands - reise*;
- Час та його продовженість - *Abend - hed, der Mai-käfer, die Jahres - zeiten*;
- Речовина – *das Roggen - brot, der Stroh – hut, der Leder - schuh, die Gold - medaille*;
- Причина – *der Schmerzens - schrei, freuden - tränen: der Wut - ausbruch*;
- Призначення – *das Erholungs - heim, das Bügel - eisen, das Ess - zimmer, das Schreib – papier*;
- Інструмент – *das Augen – glass, der Finger – zeig, der Fuss – ball, die Zeichen – sprache*.

Різні семантичні зв'язки між компонентами сполук показують, як реалізується внутрішня валентність у структурі слова.

Зрощення (утворення складнопохідних слів) – є відносно молодим типом формування слова. Утворення слів відбувається двома способами:

1) Композит + суфіксація: *das Gesetz(e) + geb(en) + ung -> die Gesetzgebung; die Macht + hab(en) er -> der Machthaber; аналогічно: der Frühaufsteher, der Nichtstuer, der Wichtigtuer, der Eisbrecher, rotwangig, blauäugig, breitschultrig, weißhaarig* і т.д.

2) Композит + субстантивація: *das Kopfschütteln, das Zuspätkommen, das Blutvergießen, das Händeklatschen, das Skilaufen, das Schlangestehen.*

Найбільш продуктивними моделями комбінацій залежно від частини мови є:

i. у випадку іменників: *-er, -ung (der Eisbrecher, der Langschläfer, die Gesetzgebung, die Danksagung, die Inanspruchnahme, die Inhaftnahme);*

ii. у випадку прикметників: *-ig, -erisch (blondhaarig, schwerhörig, vielköpfig, grosstuerisch, wichtigtuerisch).* Для слів типу *blondhaarig* ‘білявий’, *grosstuerisch, wichtigtuerisch* можливий інший шлях виведення, вони можуть розглядатися як суфіксальні похідні „*das Blondhaar*“ ‘блондин’, „*die Grossteuer*“.

2. Імперативні імена в якості назв предметів використовуються рідко лише у випадку прирівнювання їх до живих істот (уособленням), напр.: *das Stehaufmännchen* ‘оптиміст’, *das Schmücke-dein-Heim* ‘дрібнички’.

Проте, з точки зору словотвору всі імперативні імена відносяться до зсувів, та більшість з них не відмінюється, граматичний рід звичайно залежить від їх значень. Вони утворюють собою семантично замкнену групу слів, відносячись до експресивної лексики та мають іронічний характер.

Можна виділити групу імперативних імен, що представлена лексичними одиницями англомовного походження: *die Do-it-yourself-Abteilung* ‘відділ "Зробіть самі" в магазині інструментів, будматеріалів’; *der Drive-in-Flughafen* ‘аеропорт, у якому дозволяється під’їхати до літака на автомобілі’; *das Drive-in-Filmtheater, das Drive-in-Kino* ‘автокінотеатр для глядачів у автомобілях’.

Так на основі вищевикладеного матеріалу можна дійти висновку, що імперативні імена в німецькій мові являються сталими та продуктивними моделями словотвору [75].

1.5 Назви росли як об'єкт лінгвістичних досліджень

Наукова робота присвячена складним словам на позначення рослин та їх частин. Складні слова привертають до себе багато уваги різних дослідників через свою різноманітність та багатогранність, здатність поєднуватись та утворювати різні моделі.

Назви рослин зазвичай є предметом розгляду в біології та ботаніці зокрема, але це не виключає їхнього використання у повсякденному житті. Велика кількість назв стала загальною, для всіх видів діяльності, не дивлячись на їх велику кількість, що представлена у навколишньому світі.

Частково назви рослин досліджували Панасенко Н. І. [62] та Усик Л. М. [77]. У цих роботах звернена увага на номінацію назв рослин в різних мовах та зв'язок з мотиваційною основою рослинних номінацій, емоційно-експресивну роль назв рослин.

На сьогоднішній день існує такий розподіл рослин:

1. Справжні водорості
2. Багрянки (червоні водорості)
3. Вищі рослини (зародкові)

До цих підцарств включено усі види рослин, що ростуть на планеті. Вони відрізняються за розміром (від маленьких до великих), життєвими формами (дерева, трав'янисті рослини, чагарники), тривалістю життєдіяльності (однорічні, дворічні, багаторічні), типами розмноження і т.д. Усі рослини класифікують в основні відділи царства рослин:

- Мохи
- Плауни
- Папороті
- Голонасінні
- Хвощі
- Покритонасінні (квіткові), які в свою чергу діляться на:
 - Однодольні

– Дводольні.

За типом розмноження рослини поділяються на насінні рослини, та ті, що розмножуються спорами. За вимогами до умов зростання виокремлюють теплолюбні та холодостійкі рослини, світлолюбні та тіньовитривалі, вологолюбні та посухостійкі. Водними називають ті рослини, середовищем існування для яких є вода.

Рослини відіграють одну з найважливіших ролей на нашій планеті, за допомогою процесу фотосинтезу вони виробляють увесь кисень, який ми потребуємо для нашої життєдіяльності. Також вони забезпечують їжу для людства та тваринного світу, а також слугують в якості сировини для різних матеріалів: будівельні матеріали, пальне, лікарські засоби.

1.6 Переклад, його особливості та проблематика

Переклад складних слів являється однією з проблем перекладацької діяльності тому, що велика кількість композитів утворюється в процесі мовлення, а тому може не бути зафіксована у словниках. Зважаючи на це, переклад складних слів потребує не лише знань із перекладу, а і з перекладацьких трансформацій.

Слово «переклад» має два значення: перше з яких – переклад – це продукт діяльності перекладача, що був створений в усній чи письмовій формі. В другому значенні це слово означає процес створення цього продукту – діяльність перекладача, що створює текст перекладу [46, 17].

Зазвичай з контексту стає зрозуміло про яке значення слова «переклад» йдеться і перекладач повинен мати чіткі уявлення щодо першого та другого – про текст, який створює перекладач, та про процес його створення.

Зрозуміло, що потреба в перекладі (діяльності перекладача) виникає тільки в тих випадках, коли людей, які бажають вступити в спілкування, розділяє мовний бар'єр. Доцільно роз'яснити, що під спілкуванням (мовною комунікацією) вважається не тільки усна, але і письмова комунікація, а також не тільки особисте

спілкування (в особистій бесіді, за допомогою листування і т. д.), але і спілкування за допомогою книг і засобів масової комунікації.

Проте переклад являється не єдиним засобом спілкування через мовний бар'єр. Сюди також відносять жести, як один із найпростіших засобів взаєморозуміння, природні, які закріпились в ході історичного розвитку, наприклад, жести згоди на незгоди, та конвенційні, що були встановлені за домовленістю, наприклад рухи та знаки регулювальника.

Важливо додати, що останнім часом стали популярними піктограми, які несуть в собі усім зрозумілу інформацію, наприклад, знаки входу і виходу.

Хоча ці способи широко поширені вони не є всеохоплюючими, інакше кажучи, вони обмежені і не дають можливості для повноцінного спілкування, і тому людям по різні сторони мовного бар'єру потрібна третя особа, яка володіє обома мовами. Такий процес називається мовним посередництвом, який, в свою чергу, не являється перекладом як таким. Переклад є лише однією з його складових поряд із переказом, реферуванням та ін.

Двомовним непрямым спілкуванням позначають спілкування через мовних посередників. Перше визначення терміна вказує на те, що спілкування відбувається не однією (як зазвичай), а двома мовами; друге полягає в тому, що спілкування відбувається за допомогою мовного посередника (що говорить двома мовами) [46, 18-19].

Очевидно, що перекладачеві потрібно мати правильне уявлення про переклад як процес, але, мабуть, найважливіше для нього знати, що являє собою переклад як текст, оскільки саме перекладений текст є той продукт, який перекладач створює.

Перекладений текст є похідним від вихідного тексту: ПТ (перекладений текст) створюється на основі певних характеристик ВТ (вихідний текст) і відтворює їх засобами іншої мови. Найважливішою практичною проблемою для перекладача є те, в чому ПТ повинен збігатися з ВТ і в чому може не збігатися [46, 30].

Перетворення, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу, називаються перекладацькими трансформаціями [41, 172].

Перекладений повинен бути в першу чергу рівноцінним за своєю здатністю викликати еквівалентні реакції у своїх адресатів. Ознакою хорошого перекладу є адекватна міра перекладацьких трансформацій. Так трансформація повинна бути, з одного боку, досить кардинальною, щоб уникнути недоліків, властивих перекладам з елементами буквалізму (спотворення, неточності, неясності), а з іншого боку, найменш змінена, щоб виконати переклад, не вдаючись до перекладацької вільності [46, 304].

Так перекладацькі трансформації розглядаються як способи перекладу, які може використовувати перекладач під час перекладу різних оригіналів в тих випадках, коли словникова відповідність відсутня або не може бути використана за умовами контексту. В залежності від характеру одиниць вихідної мови розрізняють лексичні, граматичні та лексико-граматичні (де перетворення або стосуються одночасно лексичних і граматичних одиниць оригіналу, або є міжрівневими, тобто здійснюють перехід від лексичних одиниць до граматичних і навпаки) перекладацькі трансформації. До лексичних типів трансформацій належать: перекладацьке транскрибування і транслітерація, калькування та лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція). До граматичних можна віднести: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування речення, об'єднання речень, граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення). До комплексних лексико-граматичних трансформацій належать антонімічний переклад, експлікація (описовий переклад) і компенсація.

Транскрипція і транслітерація - це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер мови перекладу. При транскрипції відтворюється звукова форма іншомовного слова, а при транслітерації його графічна форма (буквена структура). Провідним методом в сучасній перекладацькій практиці є транскрипція із збереженням деяких елементів

транслітерації. Оскільки фонетична і графічна системи мов істотно відрізняються одна від одної, то передача словесної форми слова іноземних мов на мові перекладу є дещо трохи умовною і приблизною: skateboarding - скейтбординг (катання на роликовій дошці).

Калькування - це спосіб перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин-морфем чи слів (у разі стійких словосполучень) їхніми лексичними відповідниками в мові перекладу. Сутність калькування полягає у створенні нового слова або стійкого поєднання в мові перекладу, що відображає структуру вихідної лексичної одиниці. Саме так робить перекладач, перекладаючи Wechselwirkung як взаємодія, Wechselbeziehung як взаємовідносини [46, 173]. Цей спосіб перекладу можна використовувати лише у тому випадку, коли перекладач впевнений, що перекладений відповідник не порушує норми вживання слів в мові перекладу.

Лексико-семантичні заміни - це спосіб перекладу лексичних одиниць оригіналу шляхом використання в перекладі одиниць мови перекладу, значення яких не збігається зі значеннями вихідних одиниць, але може бути виведено з них за допомогою певного типу логічних перетворень. Основними видами є конкретизація, генералізація і модуляція.

Конкретизацією називається заміна слова або словосполучення вихідної мови з більш широким предметно-логічним значенням словом і словосполученням мови перекладу з більш вузьким значенням. Entwicklung der Arbeits- und Lebensbedingungen - поліпшення умов праці та побуту.

Генералізацією називається заміна одиниці мови оригіналу, що має вужче значення, одиницею мови перекладу з більш широким значенням, тобто перетворення, зворотне конкретизації [46, 173-176]. Dieser Abriß findet allgemeines Interesse.- Ця робота викликає спільний інтерес .

Модуляцією або смисловим розвитком називається заміна слова або словосполучення вихідної мови одиницею мови перекладу, значення якої логічно

виводиться із значення вихідної одиниці. Найбільш часто значення співвіднесених слів в оригіналі і перекладі виявляються при цьому пов'язаними причинно-наслідковими відносинами. Im Rahmen dieser Vereinbarung - на основі цієї домовленості.

Синтаксичне уподібнення (дослівний переклад) - це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура оригіналу перетворюється на точну структуру мови перекладу. Цей тип "нульової" трансформації застосовується в тих випадках, коли в вихідній мові і мові перекладу існують паралельні синтаксичні структури. *der Rest des Lebens* - залишок життя, *ein neues Leben anfangen* - починати нове життя.

Членування речення - це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється на дві або більше предикативних структур мови перекладу, або перетворює просте речення мови оригіналу в складне речення мови перекладу, або перетворення простого або складного речення вихідної мови в два або більше самостійних речень мови перекладу.

Об'єднання речень - це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура в оригіналі трансформується шляхом об'єднання двох простих речень в одне складне [42, 177-180].

Граматичну одиницю вихідної мови будь-якого рівня можна замінити на: словоформу, частину мови, елемент речення, речення певного типу. Зрозуміло, що переклад завжди замінює форми вихідної мови формами мови перекладу. Граматична заміна як особливий спосіб перекладу означає не тільки використання в перекладі форм мови перекладу, а й відмову від використання форм мови перекладу, подібних до оригіналу, заміну таких форм іншими, що відрізняються від них за змістом. (граматичному значенню). *Kulturelle Leben* - духовне і культурне життя, *Produktion von mehr hochwertigen Konsumgütern* - збільшення випуску високоякісних товарів народного споживання.

Антонімічний переклад - це лексико-граматична трансформація, при якій Заміна ствердної форми в оригіналі на негативну форму в перекладі або, навпаки,

негативної на стверджувальну супроводжується заміною лексичної одиниці вихідної мови на одиницю мови перекладу з протилежним значенням [42, 183]. *Oft* – нерідко, *eine offene Aggression* - неприкрита агресія.

Експлікація або описовий переклад - це лексико-граматична трансформація, при якій лексична одиниця вихідної мови замінюється словосполученням, що експлікує її значення, тобто дає більш-менш повне пояснення або визначення цього значення на мові перекладу [42, 185]. Напр.: *Die Gegendarstellungen* - заяви, представлені з метою спростування. Цей прийом перекладу зазвичай використовується в тому випадку, коли в словниковому складі мови перекладу немає відповідного еквіваленту, щоб повністю передати зміст слова чи словосполучення оригіналу.

Часто для точної передачі значення при перекладі потрібно пропустити слово чи словосполучення, що пояснюється неспівпадінням тексту оригіналу і перекладу. Так, компенсація - це спосіб перекладу, при якому значення, втрачене при перекладі вихідних мовних одиниць в оригіналі, передаються в тексті перекладу за допомогою інших засобів, і не обов'язково в тому ж місці в тексті, що й в оригіналі. Таким чином заповнюється ("компенсується") втрачений сенс і, загалом, повніше відтворюється зміст оригіналу. При цьому часто граматичні засоби оригіналу замінюються лексичними і навпаки [42, 185]. Напр.: *Es ist mir schwer ums Herz*. - У мене – камінь на серці, *Er trägt sein Herz in der Hand*. - У нього-душа нарозхрист. Відмінність між мовою оригіналу та перекладу нерідко вимагають додавання слів або ж цілих виразів, які відсутні в оригіналі. Але ці додавання здебільшого виправдовуються використанням описового перекладу або ж компенсацією втрат. Усе це стає лиш засобом для досягнення адекватності перекладу.

Основні труднощі при перекладі тестів вузького спрямування і зокрема термінів, полягають у розкритті та передачі засобами української мови іншомовних реалій. Тому обов'язковою умовою для цілісного перекладу такого тексту є його повне розуміння перекладачем і знання термінології рідною мовою. При відсутності

знань явищ конкретної тематики можуть виникати грубі помилки при самому перекладі [41, 56].

Як вже було сказано вище, словоскладання грає важливу роль в словотворенні німецької мови і є одним з найпродуктивніших способів збагачення словникового запасу мови. Сенс даного способу словотворення полягає в тому, що «два корені або дві словотвірні основи, що складаються з кореня і афіксу, або два граматично оформлених слова, або кілька коренів, основ, слів з'єднуються в одну лексичну одиницю, що володіє ознаками слова» [6, 64]. Такі лексичні одиниці, отримані в результаті словосполучення прийнято називати складними словами або композитами. Л. Ортнер визначає композит, як "самостійну, граматично і семантично єдину лексичну величину, яка є частиною лексичного складу мови і може виступати в реченні в ролі самостійного або другорядного члена" [11, 3].

Передача складних конструкцій, композитів, німецької мови засобами іншої мови потребує від перекладача особливих зусиль. У складних словах (композитах) знаходить відбиток особливий спосіб мислення німецького народу. Складні слова займають особливе місце у словотворчій системі німецької мови. Для того, щоб перекласти багатокomпонентний термін, перекладачеві важливо розмежувати компоненти складного слова, відшукати відповідність для кожного компонента з урахуванням області вживання і контексту, а після грамотно передати значення терміну за допомогою засобів рідної мови. Однак завдання перекладача ускладнюється тим, що складне німецьке слово практично ніколи не перекладається на українську мову складним словом, так як словосполучення не так поширене в нашій мові. Зважаючи на це, при відсутності відповідності для складного терміну в словниках, перекладачеві доводиться створювати свою власну відповідність, вдаючись до різного роду трансформацій на граматичному і лексичному рівнях. Такі трансформації одного слова завжди тягнуть за собою зміни в синтаксичній структурі всього речення, зміни на рівні морфології, а часто і лексики.

1.7 Запозичення з латинської мови

Германські мови являються однією з найбільших мовних груп індоєвропейської мовної сім'ї за чисельністю мовців. Історично індоєвропейські мови поширювались на просторах євразійського континенту за кілька тисячоліть до н. е. Внаслідок територіального відокремлення племен відбулись численні формування відмінностей в мові, створення окремих діалектів. В подальшому це призвело до виникнення цілої низки окремих споріднених мов. Дослідники вважають, що в західній частині території, де жили індоєвропейці, певна група діалектів визначилась досить рано, яка називається західним ареалом індоєвропейської мови-основи. Саме з нього в середині першого тисячоліття н. е. утворилась єдність, яка лягла в основу германських мов.

Німецька мова має довгу та багату історію розвитку, починаючи від численних германських племен на території всієї Європи і до сьогодення. Більше тисячі років тому слово *deutsch* (у давньоверхньонімецькій мові) мало форму *diutisc* і означало «народний», що йшлося про мову, на відміну від латинської мови, яка в той час була офіційною мовою багатьох народів.

Ускладнюючись з часом під впливом інших мов та різноманітним заняттям, німецька мова ставала різносторонньою, знаходячи відображення в історичних формах існування мови.

Традиційно, за Якобом Гріммом, періодизація німецької мови поділяється на три основних періоди: давньоверхньонімецька (750 - 1050), середньоверхньонімецька (1050 - 1350) і нововверхньонімецька (1650 - наш час). Проте, більшість лінгвістів додають ще один: ранньоверхньонімецький (1350 - 1650).

Сама історія німецької мови розпочалася з появою німецької писемності в 770 році. В цей історичний період Карл Великий об'єднав територію теперішніх держав – Франції, Німеччини та Італії, прийнявши титул римського імператора та опираючись на традиції колишньої Римської імперії. З перебігом часу створювались

засади феодального суспільства. Частково германські племена змішувались з місцевим населенням, а германська знать ставилася з великою симпатією до всього римського, зокрема великою пошаною й протекцією користувалася латинська мова. Тому в цих країнах в основу мовного розвитку лягла народна латинь. Нею розмовляло ще до приходу германців місцеве населення, вже цілком романізоване. Наслідком короткого періоду існування на території колишньої Римської імперії германських варварських держав була лише невелика кількість лексичних запозичень з германських мов у відповідні романські. На той час не існувало окремих народностей, проте в мовному відношенні між окремими частинами імперії існували істотні відмінності. Істотним в розподілі мови вважається розмежування населення імперії між онуками Карла Великого. Коли Людовік Німецький і Карл Лисий уклали в Страсбурзі союз проти Лотара, текст її «Страсбурзьких клятв» — був уже написаний двома мовами — німецькою й французькою, щоб бути зрозумілим для обох сторін. Це свідчило про те, що мовне розмежування зайшло вже далеко [33, 19].

Перший історичний, письмовий період умовно тривав до середини XI століття, поки не було завершено формування німецької нації та її мови. Німецька мова в цей історичний період була представлена групою близькоспоріднених регіональних діалектів, що склалися із західнонімецьких діалектів [57].

У днв. період існувала нова мова у вигляді сукупності регіональних діалектів, які формувались на основі давніших племінних діалектів і імітували багато їх характеристик. Однак у порівнянні з племінними мовами регіональні мови дедалі частіше втрачають зв'язок з якоюсь певною етнічною групою (племенем) і закріплюючись на певних територіях. Створення писемності, поява різних жанрів латинської християнської літератури, починаючи від коротких нарисів-молитов, книг про покаєння ... і закінчуючи філософськими та богословськими працями, стали потужною рушійною силою розвитку німецької мови. В.Г. Нугаєв відмічає «Насамперед це виявляється в розвитку нових словотворчих засобів, провідне положення займають не прості запозичення, а різні форми пристосування німецької

лексики до латинських зразків: кальки, тобто буквальні переклади компонентів складного слова, утворення похідних слів за допомогою системи німецької суфіксації, зміна семантичної структури німецького слова під впливом латинського зразка» [57]. Це сприяло розвитку писемної німецької літературної мови.

Як зазначає Ю.О. Жлуктенко в своїй праці «Вступ до германського мовознавства» «Германці запозичували з латинської мови військову і юридичну термінологію, назви одиниць міри, ваги, металів, будівничі та торговельні терміни, назви одягу й тканин, їстівних рослин, хатнього знаряддя тощо» [33, 11].

Слід зазначити, що чимало назв культурних рослин були запозичені з латинської мови у кінці першого – на початку другого століття нашої ери внаслідок посиленої романізації германських племен [33, 11].

Це підтверджує і Левицький «У днв. мові найдавнішими запозиченнями є латинські слова. У стародавні часи германці вели з римлянами постійні війни, однак, разом з тим, вони перебували під сильним культурним впливом римлян, запозичаючи від них не тільки військову техніку, але й будівничу техніку, прокладання доріг, культурні рослини. Наприклад, галузі садівництва та виноробства поповнились такими словами як: лат. *vīnum* - днв. *wīn* «вино»; лат. *acetum* - днв. *ezzih* «оцет», лат. *cerēsia* - днв. *kirsa* «вишня», лат. *prūnum* - днв. *pfrūma* «слива», лат. *plantāre* - днв. *pflanzōn* «саджати дерева», лат. *rādix* - днв. *rātih* «редька», лат. *cucurbita* - днв. *kurbiz*. «гарбуз», лат. *sinapis* — днв. *senef* «гірчиця», лат. *piper* - днв. *pfeffar* «перець», лат. *caulis* - днв. *kōl* «капуста», лат. *cepulla* - днв. *zuibolle* «цибуля»» [48, 110].

Загалом, для характеристики мовної ситуації в днв. важливі три моменти: 1) панування латинської мови та обмежений обсяг місцевої писемної мови, 2) безперечна наявність регіональної мінливості в німецькій мові, 3) сукупність фактів, що вказують на існування певних структурних особливостей, що визначають мову за межами певної мовної області.

Висновки до Розділу 1

У теоретичному розділі були розглянуті питання, що безпосередньо стосувались словотвору в німецькій та українській мовах.

З вищезазначеного матеріалу можна підвести такі висновки:

Словотвір є досить поширеним у німецькій та українській мовах, займає більшу частину словникового складу у німецькій мові. Також словотвір займає перше місце у розширенні словникового складу мови.

Звернено увагу на інші способи розширення словникового складу мови, як, наприклад, запозичення.

Було більш детально розглянуто словотвір, а саме моделі словотвору, зв'язки між безпосередніми компонентами, такі як детермінативний, копулятивний, детермінативно-копулятивний, імперативні імена та їх місце у складі мови, їх особливості.

Було звернено увагу та розглянуто наукові праці вчених-лінгвістів, що присвятили свої роботи темі словотвору.

Додатково були розглянуті способи перекладу та перекладацькі трансформації.

Звернено увагу на запозичення з латинської мови у давньоверхньонімецький період.

РОЗДІЛ 2.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОСЛИН ТА ЇХ ЧАСТИН

У першому розділі цієї роботи було зазначено, що утворення складних слів є одним із найголовніших способів поповнення словникового складу сучасної німецької мови та посідає другу позицію у сучасній українській мові після слововиводу.

У другому розділі проводиться порівняльний аналіз структурно-семантичні особливості складних іменників на позначення рослин та їх частин у сучасних німецькій та українській мовах.

Оскільки розвиток супроводжується появою численних нових термінів у різних сферах, то стає цілком зрозуміло, що лінгвісти надають перевагу дослідженню структурно-семантичних особливостей слова. Саме так базуються закони та механізми утворення нових складних слів, що може допомогти в майбутньому в сфері номенклатури.

Структурно-семантичні особливості термінів та складних слів привертають увагу багатьох лінгвістів: О. С. Бутковської, В. Н. Прохорова, А. В. Суперанської. Проте до сьогодні поглибленого дослідження сучасних складних слів на позначення рослин та їх частин не було.

У ході дослідження складних слів було використано тлумачний словник німецької мови DUDEN та Великий тлумачний словник української мови, та складено суцільну вибірку складних слів у кількості 195 композитів вищезазначеними мовами, з них 168 іменникових композитів в німецькій мові та 27 лексичних одиниць в українській мові.

2.1 Структурні особливості композитів на позначення рослин та їх частин у сучасних німецькій та українській мовах

2.1.1 Кількість компонентів у складі складних іменників на позначення рослин та їхніх частин.

В результаті суцільної вибірки із тлумачного словника німецької мови DUDEN було виділено 168 складних іменників на позначення рослин та їх частин в сучасній німецькій мові.

На першому етапі аналіз структури вищезазначених лексичних одиниць показав, що більшість з них мають двокомпонентну структуру, що складає 160 одиниць, 95%, напр.: *die Wein-traube* ‘виноград’, *das Lieb-stöckel* ‘любисток’, *der Fliegen-pilz* ‘мухомор’.

Багатокомпонентні композити, в свою чергу, теж займають своє місце у словнику, проте значно поступаються двокомпонентним, їхня загальна кількість становить 8 одиниць, 5 %. До того ж вони усі складаються лише з трьох компонентів, напр.: *der Feld-edel-pilz* ‘печериця’, *die Garten-erd-beere* ‘полуниця’, *der Affen-brot-baum* ‘баобаб’.

З наведених даних щодо кількості компонентів у складних словах випливає, що творення слів за допомогою двокомпонентних композитів є більш поширеним та ефективним, ніж за допомогою багатокомпонентних.

Узагальнюючі дані наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Кількість компонентів у складі іменникових композитів на позначення рослин та їх частин у сучасній німецькій мові

Кількість компонентів	Кількість		Приклади
	абсолютна, од.	відносна, %	
Двокомпонентні	160	95%	<i>das Lieb-stöckel</i> ‘любисток’, <i>die Wein-traube</i> ‘виноград’
Трикомпонентні	8	5%	<i>der Affen-brot-baum</i> ‘баобаб’, <i>der Feld-edel-pilz</i> ‘печериця’
Разом	168	100%	

Варто сказати, що складні слова не є настільки поширеними в українській мові у порівнянні з німецькою, проте вони займають відповідне місце в

словнику та все ж привертають увагу таких дослідників як: Л. Кислюк, В. Н. Прохорова та ін.

В ході аналізу Великого тлумачного словника сучасної української мови наявність складних слів на позначення рослин та їх частин в сучасній українській мові була створена загальна вибірка, яка містить 27 складних іменників. Попередній аналіз структури вищевказаних лексичних одиниць показав, що усі вибрані складні слова мають двокомпонентну структуру, напр.: *біло-вус, клопо-гін, сім'я-доля*.

Таке явище зумовлено тим, що, незалежно від того, що українська мова як і німецька належать до індоєвропейської родини мов, як було зазначено вище, складні слова не мають великого поширення в ній.

Узагальнюючі дані наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Кількість компонентів у складі іменникових композитів на позначення рослин та їх частин у сучасній українській мові

Кількість компонентів	Кількість		Приклади
	абсолютн а, од.	відносна, %	
Двокомпонентні	27	100%	<i>сім'я-доля, диво-сил</i>
Багатокомпонентні	-	-	

Так ми бачимо, що двокомпонентні композити стали найбільш продуктивними в німецькій та українській мовах. Трикомпонентні композити були представлені в німецькій мові, але не відображені в українській мові. Це зумовлено тим, що композиціонування більше поширене в німецькій мові.

2.1.2 Аналіз частиномовної приналежності безпосередніх складників композитів. Дослідження частиномовної приналежності показало, що перше слово може належати до різних частин мови, а основне слово, тобто останнє,

майже у всіх випадках являється іменником, що є закономірним для композитів, адже саме воно визначає частину мови усього слова.

У складних словах, що досліджувались у цій роботі, можна розрізнити такі словотвірні моделі:

1. Іменник + іменник, напр..:

нім. *der Wald-knoblauch* ‘черемша’, *der Drachen-baum* ‘драцена’, *das Schnee-glöckchen* ‘підсніжник’.

укр. *рай-дерево*, *диво-сил*, *сім’я-ніжка*,

3. Прикметник + іменник, напр..:

нім. *der Flach-wurzel* ‘мичкувата коренева система’, *die Blau-alge* ‘синьо-зелені водорості’, *der Schwarz- kümmel* ‘чорнушка’.

укр. *чисто-тіл*, *біло-вус*.

2. Основа дієслова + іменник, напр..:

нім. іменник також не являється досить результативною та була представлена 6 прикладами, напр.: *das Zitter-pappel* ‘осина’, *das Nies-kraut* ‘чхальна трава’, *das Hüll-blatt* ‘покривний листок’.

укр.

3. Іменник + прикметник, напр..:

нім. *das Winter-grün* ‘барвінок’

4. Прийменник + іменник, напр..:

укр. *між-плідник*, *при-цвіток*.

5. Числівник + іменник, напр..:

укр. *сто-головник*, *три-лисник*, *дво-сім’янкам*

6. Іменник + дієслово, напр..:

укр. *свино-рий*, *сім’я-вмістище*, *тіло-різ*.

7. Іменник + дієслово + іменник, напр.:

нім. *der Fieber-heil-baum* ‘евкаліпт’.

8. Іменник + прикметник + іменник, напр.:

нім. *der Feld-edel-pilz* ‘печериця’.

9. Дієслово + займенник + частка, напр.:

нім. *das Rühr-mich-nicht-an* ‘мімоза’, *das Vergiß-mein-nicht* ‘незабудка’.

Кількісна реалізація цих моделей на матеріалі іменникових композитів у сучасній німецькій мові не є однаковою. Це зумовлюється тим, що більшість композитів, як згадувалось вище, є іменниками, а тому більшість складових компонентів являються іменниками, а особливо головне слово, що несе в собі інформацію про слово.

В результаті аналізу частиномовної приналежності безпосередніх складників композитів на позначення рослин та їх частин у сучасній німецькій мові було виявлено, що 147 лексичних одиниць, тобто 88%, були утворені за допомогою моделі іменник + іменник, напр.: *der Wald-knoblauch* ‘черемша’, *der Drachen-baum* ‘драцена’, *das Schnee-glöckchen* ‘підсніжник’.

Також, варто зазначити, що виключно іменниковий спосіб утворення складних слів може застосовуватись і до трикомпонентних складних слів, іншими словами вони можуть утворюватись виключно з іменникових основ, напр.: *der Schoten-dorn-baum* ‘акація’, *die Garten-erd-beere* ‘полуниця’, *der Granat-apfel-baum* ‘гранат’.

Модель прикметник + іменник виявилась не настільки продуктивною і представлена лише 9 прикладами, що склало 5 % усієї вибірки, напр.: *der Flach-wurzel* ‘мичкувата коренева система’, *die Blau-alge* ‘синьо-зелені водорості’, *der Schwarz- kümmel* ‘чорнушка’.

Аналіз складних слів показав, що модель дієслово + іменник також не являється досить результативною та була представлена 6 прикладами, напр.: *das Zitter-pappel* ‘осина’, *das Nies-kraut* ‘чхальна трава’, *das Hüll-blatt* ‘покривний листок’.

Найрідше вживаною моделлю у досліджуваному матеріалі виявилась модель іменник + прикметник, що була представлена лише одним прикладом, напр.: *das Winter-grün* ‘барвінок’.

Також, у вибраному проаналізованому матеріалі, як зазначалось вище, є трикомпонентні складні слова. Їх моделі мають такий вигляд: іменник –

дієслово – іменник, наприклад, *der Fieber-heil-baum* ‘евкаліпт’; іменник – прикметник – іменник, наприклад, *der Feld-edel-pilz* ‘печериця’; дієслово – займенник – частка, наприклад, *das Rühr-mich-nicht-an* ‘мімоза’ (тут частинка - *an* відноситься до дієслова *Rühr*-.: *an* + *Rühr* = *anrühren* – торкатись, чіпати), *das Vergiß-mein-nicht* ‘незабудка’.

Отже, іменникова модель словотвору виявилась найбільш продуктивною, та має необмежені можливості номінації, іншими словами виявляє можливості подальшого композиціонування слів. Інші ж моделі словотвору не стали такими продуктивними, проте все ж беруть участь у творенні складних слів та розширенні словникового складу мови. Дослідження частиномовної приналежності показало, що перше слово може належати до різних частин мови, а основне слово, тобто останнє, майже у всіх випадках являється іменником, що є закономірним, адже саме воно визначає частину мови усього слова.

Основи, що використовувались у творенні складних слів, у більшості своїй являються простими, окрім таких випадків: *Der Leben-s-baum* ‘туя’, де основа ‘*Leben*’ є похідною від дієслова *leben*.

Узагальнюючі дані наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Частиномовна приналежність компонентів у складі іменникових композитів на позначення рослин та їх частин у сучасній німецькій мові

Частини мови	Кількість		Приклади
	абсолютна , од.	відносна, %	
Ім. + ім.	147	88%	<i>das Wermutkraut</i> – полин, <i>das Hasenpappel</i> – мальва
Прикм. + ім.	9	5%	<i>der Schwarzkümmel</i> – чорнушка, <i>die Blaubeere</i> - лохина
Дієсл. + ім.	6	3%	<i>das Schöllkraut</i> –

			чистотіл, <i>der Stechapfel</i> – дурман
Ім. + прикм.	1	1%	<i>das Winter-grün</i> ‘барвінок’
Ім. + дієсл. + ім.	1	1%	<i>der Fieber-heil-baum</i> ‘евкаліпт’
Ім. + прикм. + ім.	1	1%	<i>der Feld-edel-pilz</i> ‘печериця’
Дієсл. + займ. + частка	2	1%	<i>das Vergiß-mein-nicht</i> ‘незабудка’
Разом	168	100%	

В ході аналізу вибраних складних слів в українській мові у кількості 26 іменників було виявлено найбільш поширені моделі словотвору – іменник + іменник, що були представлені 5 лексичними одиницями, та іменник + дієслово, у кількості 6 лексичних одиниць, напр.: *рай-дерево, диво-сил, сім'я-ніжка, свино-рий, сім'я-вмістище, тіло-різ*.

Моделі прикметник + іменник та прийменник + іменник також були представлені у рівній кількості лексичних одиниць, 4, напр.: *чисто-тіл, біло-вус, між-плідник, при-цвіток*.

Моделі числівник + іменник та дієслово + іменник були використані у рівній кількості, 3, напр.: *сто-головник, три-лисник, дво-сім'янка, запри-дух, ломи-камінь, перекоти-поле*.

Найрідше вживаною моделлю виявилась модель іменник + числівник, 1 лексична одиниця, напр.: *золото-тисячник*.

Аналіз основ складних слів із даної вибірки показав, що майже всі вони є простими, окрім: *каменеломка*, що позначає трав'янисту рослину, яка росте на кам'яних породах та руйнує їх, де іменник ‘ломка’ є похідним від дієслова ‘ламати’.

Так було визначено, що, безпосередньо, модель іменник + дієслово є найбільш продуктивною для творення складних слів в українській мові, а модель іменник + числівник використовується досить рідко.

Узагальнюючі дані наведено у таблиці 4.

**Частиномовна приналежність компонентів у складі іменникових
комполитів на позначення рослин та їх частин у сучасній українській
мові**

Частини мови	Кількість		Приклади
	абсолютна, од.	відносна, %	
Ім. + дієсл.	6	22%	<i>Каменеломка, клопогін</i>
Ім. + ім.	5	19%	<i>рай-дерево, мати-мачуха</i>
Прийм. + ім.	5	19%	<i>Прицвіток, міжплідник</i>
Прикм. + ім.	4	15%	<i>Сухоребрик, біловус</i>
Числ. + ім.	3	11%	<i>Стоголовник, трілисник</i>
Дієсл. + ім.	3	11%	<i>Перекотиполе, ломикамінь</i>
Ім. + числ.	1	3%	<i>Золототисячник</i>
Разом	27	100%	

Отже, в ході аналізу було виявлено, що іменникова модель словотвору виявилась найбільш продуктивною у німецькій мові, що склала 88% усієї вибірки, в той час як в українській мові найрезультативнішою моделлю виявилась іменник + дієслово - 22%. Іменникова модель словотвору виявилась найпродуктивнішою тому, що іменник має необмежені можливості номінації.

Наступна за кількістю лексичних одиниць слідує модель прикметник + іменник, 5%, що стала другою за кількістю комполитів у німецькій мові. В українській мові така модель становить 15% від загальної кількості складних слів, тобто така модель є більш поширена ніж у німецькій мові.

Модель іменник + іменник в українській мові була представлена 19% лексичних одиниць, чим значно поступається німецькомовним комполитам.

Модель дієслово + іменник не набула значного поширення в німецькій мові і була представлена 3% від загальної кількості, а в українській мові склала

11%. Так можна сказати, що ця модель словотвору є більш поширеною в українській мові.

Двокомпонентна модель іменник + прикметник виявилась найменш продуктивною, та була представлена лише 1 словом в німецькій мові, та не знайшла відповідника в українській.

Також були представлені трикомпонентні композити, які мали такі моделі: іменник + дієслово + іменник, іменник + прикметник + іменник, дієслово + займенник + частка, вони також не набули широкого поширення в німецькій мові, склавши по 1% від загальної кількості. В українській мові трикомпонентні композити не були представлені взагалі.

Модель словотвору прийменник + іменник в українській мові була представлена 19% композитів, це зумовлено тим, що саме ця модель словотвору досить таки поширена в українській мові. Проте, така модель словотвору не має відповідників в німецькій мові.

В українській мові також представлена модель числівник + іменник, що склала 11%, та модель іменник + числівник – 3%, але такі моделі не набули поширення в німецькій мові.

Дослідження частиномовної приналежності в німецькій мові показало, що перше слово може належати до різних частин мови, а основне слово, тобто останнє, майже у всіх випадках являється іменником, що є закономірним, адже саме воно визначає частину мови усього слова. В українській мові на першому місці може стояти слово, що походить з різних частин мови, а на другому, на відміну від німецької мови, головне слово так само належить до різних частин мови.

2.1.3 Аналіз з'єднувальних елементів. Продовжуючи аналіз вибірки складних іменників, слід звернути увагу на елементи, що з'єднують їхні компоненти. Композити можуть створюватись за допомогою сполучних звуків або без них. У першому розділі зазначались елементи, за допомогою яких поєднуються прості частини, що утворюють складні слова. Проте, при більш

детальному розгляді було виявлено, що більшість складних іменників на позначення рослин у німецькій мові представлені композитами, складники яких поєднані без допомоги з'єднувальних елементів. Їх кількість складає 130 лексичних одиниць із загальної вибірки, 77%, напр.: *der Wasser-pfeffer* 'водяний перець', *die Rohr-pflanze* 'цукрова тростина', *der Pfeffer-strauch* 'перцевий куш'.

Інші ж слова, які складають 23% від усіх проаналізованих складних слів, мають один із з'єднуваних елементів, такі як: *-(e)n*, *-s*. Дослідження складних слів з елементами, що поєднують компоненти простих слів, показало, що найпоширенішим з'єднувальним елементом виявився елемент *-e(n)-*, 33 лексичних одиниць від загальної кількості, 21 %, напр.: *der Birke(n)pilz* 'підберезник', *der Pflaume(n)baum* 'слива', *der Fliege(n)pilz* 'мухомор', *der Kastanie(n)baum* 'каштан'.

Найменш поширеним з'єднувальним елементом складних слів виявився елемент *-s-*, що представлений 3 лексичними одиницями, 2%, напр.: *die Wolf(s)milch* 'молочай', *der Leben(s)baum* 'туя', *der Bock(s)bart* 'козлобородник'.

Із загальної кількості складних слів, що були проаналізовані на наявність з'єднувального елемента, було виявлено, що досить-таки велика кількість композитів не потребує жодного з'єднувального елемента. А з'єднувальний елемент *-e(n)-* був використаний у більшій мірі, ніж інші.

Узагальнюючі дані наведено у таблиці 5.

Таблиця 5

З'єднувальні елементи у складі іменникових композитів на позначення рослин та їх частин у сучасній німецькій мові

З'єднувальний елемент	Кількість		Приклади
	абсолютна, од.	відносна, %	
<i>-(e)n</i>	33	21%	<i>der Birke(n)pilz</i> 'підберезник', <i>der Pflaume(n)baum</i> 'слива'
<i>-s</i>	3	2%	<i>der Leben(s)baum</i> 'туя',

			<i>der Bock(s)bart</i> 'козлобородник'
Відсутній з'єднувальний елемент	130	77%	<i>das Schneeglöckchen</i> 'підсніжник', <i>der Pfefferstrauch</i> 'перцевий кущ'
Разом	168	100%	

Детальний огляд композитів в українській мові показав, що зазвичай безпосередні частини складних слів не потребують з'єднувального елемента для утворення нового складного слова, напр.: *ломи-камінь*, *сім'я-ніжка*, *запри-дух*.

При аналізі вибірки українських слів було виділено 8 композитів, що мали один із наступних з'єднувальних елементів: -о-, -е-.

З'єднувальний елемент -о- виявився більш продуктивним і був представлений 8 лексичними одиницями, напр.: *дв(о)сім'янка*, *див(о)сил*, *клоп(о)гін*.

Лише 1 лексичною одиницею представлений з'єднувальний елемент -е-, напр.: *камен(е)ломка*.

Так само як і в німецькій складні слова в українській мові, в своїй більшості, не потребують з'єднувального елемента для поєднання простих слів.

Узагальнюючі дані наведено у таблиці 6.

Таблиця 6

З'єднувальні елементи у складі іменникових композитів на позначення рослин та їх частин у сучасній українській мові

З'єднувальний елемент	Кількість		Приклади
	абсолютна, од.	відносна, %	
-о-	8	30%	<i>Сухоребрик</i> , <i>двосім'янка</i>
-е-	1	4%	<i>Каменеломка</i>
Відсутній	18	66%	<i>Прицвіток</i> ,

з'єднувальний елемент			<i>підберезник</i>
Разом	27	100%	

2.2 Семантичні особливості складних іменників на позначення рослин та їх частин у сучасних німецькій та українській мовах

2.2.1 Тип синтаксичного зв'язку між компонентами композитів.

Композит, за О. Селівановою це – «номінативна одиниця, цільнооформлена графічно й лексико-граматично <...>, яка має дві чи більше ономазіологічні ознаки» <...>, що відзначаються такими критеріями, як денотативний, семантичний, а також синтаксична та граматична цілісність [68, 228. 55, 195]

За семантичними відношеннями складні слова, між безпосередніми частинами слова, поділяються на детермінативні та копулятивні. В детермінативних композитах залежне слово передує основному слову, в той час як в копулятивних безпосередні компоненти залежать один від одного в однаковій мірі.

При дослідженні вибірки складних слів на німецькій мові було розглянуто типи зв'язків між безпосередніми складниками. Так було виявлено, що всі складні слова у сучасній німецькій мові мають детермінативний тип зв'язку, де головне (основне) слово визначає все слово, напр.: *das Riedgras* 'осока', *der Aprikosenbaum* 'абрикоса', *der Lorbeerbaum* 'лавр'.

Аналізуючи вибраний лексичний матеріал складних слів на позначення рослин та їх частин в українській мові, було виявлено, що типи зв'язку представлені як детермінативним, так і копулятивним. Варто зазначити, що при детермінативному зв'язку перший компонент (детермінатив) визначає другий (основне слово), та з'являється відношення підрядності.

У загальній вибірці композитів переважає детермінативний тип зв'язку, що складає дві третіх усього обсягу, напр.: *свинорий*, *двосім'янка*, *перекотиполе*.

Копулятивний зв'язок між безпосередніми частинами композитів представлений у меншій кількості, напр.: *мати-мачуха*.

Так було виявлено, що детермінативний тип зв'язку є більш поширеним порівняно з копулятивним, і складає більшу частину вибірки.

2.2.2 Синтаксичні відношення між безпосередніми складниками композитів. За своїми відношеннями між безпосередніми складниками композитів поділяються на:

– **Типізовані** композити, які передають та викликають відповідні асоціації, тобто «типові відношення» між компонентами складного слова, іншими словами детермінатив передає якість, властивості та відношення [17].

– **Кумулятивні** композити для свого вираження потребують додаткову інформацію, щоб викликати відповідні асоціації. Їх також називають напівсинтаксичними за термінологією В. М. Павлова.

– **Ідіоматичні** композити (асинтактичні) не можна перетворити у словосполучення, тому що вони не формують своє цілісне значення із суми значень компонентів. Вони називають предмет, описують і характеризують його через асоціативний зв'язок з іншим предметом [65].

При аналізі вибірки складних слів було виявлено, що типізовані композити досить таки поширені в обох порівнюваних мовах та представлені 92 - в німецькій, та 18 лексичними одиницями в українській мовах, напр.:

нім. *der Blütenstaub* 'пилінок', *die Glockenblume* 'дзвіночок', *die Schlingpflanze* 'ліана',

укр. *перекотиполе*, *тілоріз*, *трилижник*.

Кумулятивні відношення між безпосередніми складниками композитів були виявлені у 48 в німецькій, та 6 лексичних одиницях в українській мові. Напр.:

нім. *der Biberbaum* 'магнолія', *Das Schöllkraut* 'чистотіл', *Der Ölbaum* 'оливкове дерево',

укр. *сім'ядоля, золототисячник*.

В ході аналізу було виявлено, що кумулятивні композити стоять на другому місці після типізованих за поширенням.

Аналізуючи вибірку було виділено в тому числі ідіоматичні композити, що представлені 25 складними словами в німецькій, та 4 – в українській мові, напр.:

нім. *die Himmelsleiter* ‘синюха’, *die Pfefferhutlein* ‘бруслина’, *der Schneeball* ‘калина’,

укр. *мати-мачуха, біловус*.

Синтаксичні відношення між безпосередніми складниками композитів в німецькій мові

Синтаксичні відношення	Кількість		Приклади
	абсолютна, од.	відносна, %	
Типізовані	92	55%	<i>Die Schlingpflanze</i> ‘ліана’, <i>Die Glockenblume</i> ‘дзвіночок’
Кумулятивні	48	28%	<i>Der Ölbaum</i> ‘оливкове дерево’, <i>Der Biberbaum</i> ‘магнолія’
Ідіоматичні	25	13%	<i>Der Schneeball</i> ‘калина’, <i>Die Himmelsleiter</i> ‘синюха’
Разом	168	100%	

Синтаксичні відношення між безпосередніми складниками композитів в українській мові

Синтаксичні відношення	Кількість		Приклади
	абсолютна, од.	відносна, %	
Типізовані	18	66%	<i>Перекотипале,</i> <i>трилисник</i>
Кумулятивні	6	22%	<i>сім'ядоля,</i> <i>золототисячник</i>
Ідіоматичні	4	12%	<i>мати-мачуха,</i> <i>біловус</i>
Разом	27	100%	

Роздільноспрямовані складні слова. Окрім груп типізованих, кумулятивних та ідіоматичних композитів, за синтаксичними відношеннями між безпосередніми складниками складні слова також відносяться до групи роздільноспрямованих композитів. В. М. Павлов у своїй роботі характеризує їх як повносинтаксичні, тобто такі, що мають просту будову та схожі на словосполучення.

В свою чергу роздільноспрямовані складні слова поділяються на атрибутивні, генітивні та прийменникові одиниці.

Атрибутивні композити мають у своєму складі прикметник чи прислівник та, як зазначає Білецька О. В. в своїй статті, їх можна перефразувати «в ад'єктивно-атрибутивні словосполучення». [17, 73]

В ході аналізу вибірки було виявлено, що усі атрибутивні композити мають модель прикметник + іменник, та були представлені у кількості 8 німецькою та 3 українською мовами, напр.: *die Blaubeere* 'лохина', *der Flachwurzel* 'мичкувата коренева система', *die Blau-alge* 'синьо-зелені водорості' 'сухоребрик, біловус, чистотіл.

Відношення між безпосередніми складниками у генітивних композитах виражаються відношенням іменника в генітиві до основного іменника у номінативі, та являються «найдавнішим типом композитів у німецькій мові».

Дослідивши складні слова було виявлено, що генітивні композити у німецькій мові виражені 20 словами, а в українській – 3. Важливо зазначити те, що більшість генітивних композитів відносяться до тематичної групи частини рослин. Напр.: *das Wurzelhaar* – *das Haar der Wurzel*, ‘кореневий волосок’, *der Beerenstrauch* – *der Strauch der Beeren* ‘ягідний кущ’, *der Sporenbehälter* – *der Behälter den Sporen* ‘спорова коробочка’, *сім’явмістище*, *сім’яніжка*

Прийменникові композити особливі тим, що походять від прийменникових словосполучень, та легко трансформуються.

Аналізуючи вибірку було виділено прийменникові композити у кількості 155 слів німецькою та 17 слів українською, напр.:

нім. *das Hasenpappel* ‘мальва’, *das Löffelkraut* ‘ложечник’, *der Eierpilz* ‘опеньки’,

укр. *підберезник*, *прицвіток*, *міжплідник*.

Варто зазначити, що в українській мові прийменникові композити зокрема представлені словотвірною моделлю прийменник + іменник.

Не дивлячись на те, що генітивні композити здавна поширені в німецькій мові, вони не становлять основну частину складних слів у даній вибірці. У даній вибірці вони були представлені 20 лексичними одиницями в німецькій мові, та 4 – в українській, напр.:

нім. *die Pflanzenwurzel* ‘корінь рослини’, *die Lotosblume* ‘лотос’, *der Pfefferstrauch* ‘перцевий кущ’,

укр. *сім’явмістище*, *тілоріз*.

Важливо звернути увагу на те, що більшість генітивних композитів в німецькій мові позначають частини рослин, напр.:

нім. *der Blütenstaub* ‘пиллок’, *das Wurzelhaar* ‘кореневий волосок’, *der Sporenbehälter* ‘спорова коробочка’.

Класифікація роздільноспрямованих композитів в німецькій мові

Синтаксичні відношення	Кількість		Приклади
	абсолютна, од.	відносна, %	

Атрибутивні	8	5%	<i>der Flach-wurzel</i> ‘мичкувата коренева система’, <i>die Blau- alge</i> ‘синьо-зелені водорості’
Генітивні	20	12%	<i>das Wurzelhaar</i> – <i>das Haar der Wurzel</i> , ‘кореневий волосок’, <i>der Beerenstrauch</i> – <i>der Strauch der Beeren</i> ‘ягідний кущ’
Прийменникові	140	83%	<i>Das Hasenpappel</i> ‘мальва’, <i>das Löffelkraut</i> ‘ложечник’,
Разом	168	100%	

Класифікація роздільноспрямованих композитів в українській мові

Синтаксичні відношення	Кількість		Приклади
	абсолютна, од.	відносна, %	
Атрибутивні	3	14%	<i>біловус, чистотіл</i>
Генітивні	4	18%	<i>сім’ядоля, золототисячник</i>
Прийменникові	18	68%	<i>підберезник, прищвіток</i>

Разом	27	100%	
-------	----	------	--

2.2.3 Класифікація композитів за тематичними групами. Тематичне групування лексичних одиниць базується на зв'язках між предметами і явищами всередині груп і визначається насамперед предметно-логічними властивостями. Тематичне угруповання висновується з усвідомленого об'єднання явищ, які поєднані спільними ознаками. Кожне угруповання пов'язане спільним значенням, що визначає їх як складники однієї групи.

Вивченню тематичних груп присвячено дослідження таких науковців: Ж. П. Соколовська, Д. М. Шмельов. Він зазначав, що тематичні групи можна виділити у будь-якій мові «...на основі спільної родової ознаки» [81, 178]

Проаналізувавши вибрані слова було виділено 5 тематичних груп, такі як: дерева, трав'янисті рослини, гриби, водорості та частини рослин.

Тематична група дерев об'єднує усі назви дерев та кущів та містить 49 лексичних одиниць на німецькій мові та 1 - українською, напр.:

нім. *der Birnbaum* 'груша', *der Drachenbaum* 'драцена', *der Ölbaum* 'оливкове дерево';

укр. *рай-дерево*.

До тематичної групи трав'янистих рослин належать 73 складних слова у німецькій, та 16 слів в українській, напр.:

нім. *der Pfefferminze* 'мята', *die Ringelblume* 'календула', *die Schafgarbe* 'деревій';

укр. *стоголовник, перекотиполе, золототисячник*.

Група слів, що відносяться до частин рослин, представлена 23 композитами у німецькій та 9 в українській, напр.:

нім. *das Keimblatt* 'брунька', *die Sprossachse* 'стебло', *das Hüllblatt* 'покривний листок';

укр. *міжплідник, сім'явмістище, сім'яніжка*

Тематична група, що виокремлює гриби, представлена 7 лексичними одиницями в німецькій та 1 в українській, напр.:

нім. *der Feldedelpilz* ‘печериця’, *der Fliegenpilz* ‘мухомор’, *der Eierpilz* ‘опеньки’,

укр. *підберезник*.

Тематична група водоростей не об’єднала багато слів та була представлена лише 2 композитами німецькою мовою, напр.:

нім. *die Blaualge* ‘синьо-зелені водорості’, *die Blutalge* ‘червоні водорості’.

В українській мові складних слів на позначення водоростей знайдено не було.

Отже, аналіз тематичної спрямованості дозволяє зробити висновок, що тематична група трав’янистих рослин, згідно з дослідженням, стала найбільш численною як в українській, так і в німецькій мовах, а група водоростей була представлена словами лише німецькою мовою, не маючи відповідників в українській. Для української мови найменш численними стали групи дерев та грибів.

Узагальнюючі дані наведено у таблиці 7.

Таблиця 7

Тематичні групи композитів на позначення рослин та їх частин у сучасних німецькій та українській мовах

Тематичні групи	Німецька мова		Українська мова	
	Кількість	Приклади	Кількість	Приклади
Трав’янисті рослини	73	<i>Der Pfefferminze</i> ‘мята’, <i>Die Ringelblume</i> ‘календула’	16	<i>перекоти поле</i> , <i>золототи сячник</i>
Дерева	49	<i>Der Birnbaum</i> ‘груша’,	1	<i>рай-дерево</i>

		<i>Der Drachenbaum</i> 'драцена'		
Частини рослин	23	<i>Das Keimblatt</i> 'брунька' , <i>Die Sprossachse</i> 'стебло'	9	, <i>сім'явмістище</i> , <i>сім'яніжка</i>
Гриби	7	<i>Der Feldedelpliz</i> 'печериця', <i>Der Fliegenpilz</i> 'мухомор',	1	<i>підберезник</i>
Водорості	2	<i>Die Blaualge</i> 'синьо-зелені водорості', <i>Die Blotalge</i> 'червоні водорості',	-	-
Разом	168		27	

Висновки до Розділу 2

Отже, проаналізувавши вибірку іменникових композитів на позначення рослин та їх частин у сучасних німецькій та українській мовах, було встановлено, що серед складних слів на позначення рослин та їх частин в сучасних німецькій та українській мовах найбільш продуктивними являються двокомпонентні сполучення, які в загальній більшості (переважно) не

потребують з'єднувального елемента. Помітно, що двокомпонентні композити переважають, адже це являється загальною тенденцією німецької мови.

Утворення двокомпонентних композитів є загальною тенденцією словотвору німецької мови.

В даному розділі з'ясовано, що найпоширенішими з'єднувальними елементами стали *-(e)n* в німецькій та *-o-* в українській мовах.

Найпродуктивнішою моделлю в обох мовах стала іменник + іменник, це пояснюється тим, що саме він може вступати у найрізноманітніші семантичні відношення.

Проаналізовані слова поєднуються частіше за допомогою детермінативного типу зв'язку між компонентами, ніж копулятивного. Копулятивний зв'язок, при якому безпосередні складники композитів є рівноправними та незалежними, представлений лише в українській мові.

При впорядкуванні складних слів у тематичні групи виявлено, що група трав'янистих рослин налічує найбільшу кількість слів в обох порівнюваних мовах, а група водоростей та грибів зайняла останнє місце по кількості (містить найменше прикладів).

За синтаксичними відношеннями між безпосередніми компонентами складних слів переважають прийменникові та типізовані композити. Найменш численними стали атрибутивні та ідіоматичні одиниці.

РОЗДІЛ 3. ОСОЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СКЛАДНИХ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ РОСЛИН ТА ЇХ ЧАСТИН

Рослинний світ, що оточує людину, різноманітний і багатогранний. Роль і значення рослин здавна представляли постійний інтерес як в побутовому, так і в науковому плані.

Назви рослин бувають спеціальні, міжнародні-прийняті вченими-ботаніками різних країн відповідно до загальноприйнятої ботанічної номенклатури. Латинська мова є універсальною для всього наукового співтовариства, нею зручно користуватися, так як це «мертва» мова: вона не змінюється з часом, вона не має діалектів. Будь-хто зможе зрозуміти, про яку рослину йде мова, якщо йому знайома латинська назва рослини. Бувають назви загальновживані, або простонародні – цими словами рослини називають в побуті люди, які проживають в тій чи іншій місцевості. У однієї й тієї ж рослини, що росте в різних куточках земної кулі, може бути безліч простонародних назв.

Номінації рослинного світу часто викликають труднощі при перекладі з однієї мови на іншу. Важливим аспектом при перекладі рослин є віднесення їх до реалій. Реалії - це слова (і словосполучення), що називають об'єкти та предмети, що характерні для життя (побуту, культури, соціального та історичного розвитку) одного народу та чужі іншому; як носії національного та/або історичного забарвлення, вони зазвичай, не мають точних відповідностей (еквівалентів) на інших мовах і тому не можуть бути перекладені «з загальних причин», що вимагає особливого підходу [26, 47]. Багато дослідників замість цього використовують терміни «безеквівалентна лексика» і «лакуна», тобто поняття, відсутнє в даній мові, але наявне в іншій. Об'єкти і явища, що включаються в число реалій (безеквівалентної лексики), так чи інакше перекладаються на інші мови. Звичайно, такі лексичні одиниці перекладати складно, але для них все ж знаходяться відповідники в мові перекладу [38, 61-63]. Вони можуть ґрунтуватися на різних принципах: фонетичному,

морфемному, смислового або будь-якому іншому - однак переклад реалій є невід'ємною частиною роботи перекладача.

Як вже згадувалось в теоретичній частині, для того щоб виконати адекватний переклад, перекладач зобов'язаний володіти фоновими знаннями і мати досить розвинену інтуїцію. Складністю при перекладі реалій є відсутність в мові перекладу будь-якого поняття, яке є у вихідній мові. У такому випадку на допомогу перекладачеві приходять фонові знання. А переклад композитів зокрема вимагає знань не лише базових принципів словоскладання, а також перекладацьких трансформацій, тобто перетворень, за допомогою яких можна виконати перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу [42].

Потрібно відзначити, що необхідними для перекладача є великі знання фахової термінології рідної мови, а також загальні знання справи. Однак навіть у фахівців, що володіють всім спектром потрібних фонових знань, виникають труднощі глибинного розуміння значення терміну. У таких ситуаціях перекладачеві слід звернутися до одномовного тлумачного словника, що розкриває значення терміну, а при роботі з технічними термінами часто допомагають ілюстровані словники.

Зважаючи на це, при відсутності відповідності для складного терміну в словниках, перекладачеві доводиться створювати свою власну відповідність, вдаючись до різного роду трансформацій на граматичному і лексичному рівнях. Такі трансформації одного слова завжди тягнуть за собою зміни в синтаксичній структурі всього речення, зміни на рівні морфології, а часто і лексики.

3.1 Способи перекладу складних слів на українську мову

При аналізі даної вибірки німецьких композитів було виявлено наступні способи перекладу складних слів.

В будь-якому двомовному словнику іноземному слову зазвичай відповідає кілька українських синонімів, тому переклад за допомогою аналогів має на

увазі вибір одного із декількох вірогідних синонімів. Вибір слова з цього ряду при перекладі визначається контекстом.

При дослідженні вибірки було виявлено, що німецькомовні складні слова мають аналоги складних слів в українській мові в кількості 12 слів, 7%, напр.: *das Adonisröschen* – горицвіт, *das Schneeglöckchen* – підсніжник, *der Fichtenspargel* – під'ялинник.

Аналіз на переклад відповідним словом показав, що такий спосіб перекладу з німецької на українську став найбільш кількісним і налічує 114 одиниць, 68%, напр.: *die Glockenblume* – дзвіночок, *der Kastanienbaum* – каштан, *der Feldedelpilz* – печериця

Аналіз перекладу вибірки з німецької мови показав, що складні слова можуть бути перекладені словосполученням, яке може мати таку структуру:

1. Іменник + іменник у родовому відмінку. Такий спосіб налічує 2 випадки, 1%, напр.: *die Blattachsel* - пазуха листа, *die Pflanzenwurzel* – корінь рослини.
2. Структура прикметник + іменник стала більш кількісною, 30 лексичних одиниць, 18%, напр.: *die Pfahlwurzel* - стержневий корінь, *der Pfefferstrauch* – перцевий кущ, *das Grundblatt* – прикореневий лист.

Окрім аналогів в двомовному словнику застосовується ще один спосіб розкриття значення іншомовного слова – описовий переклад. При цьому виді перекладу замість самого слова використовується його пояснення чи опис. Такий спосіб перекладу складних слів з німецької на українську мову налічує всього три приклади, 2%, напр.: *die Kernfrucht* – плід із насінням, *die Ballrose* – троянда у вигляді кулі, *das Fiederblatt* – листя, у вигляді пера.

Переклад шляхом калькування полягає в дослівному перекладі лексичних одиниць з наступним складанням цих частин в одне ціле. Німецькомовні складні слова налічують 23 лексичних одиниці, 14%, з таким способом перекладу, напр.: *der Baumfarn* - деревоподібна папороть, *das Wurzelhaar* - кореневий волосок, *die Röhrenblüte* - трубчасті квітки.

Конкретизація, що визначається розширенням значення, виявилась найменш поширеним способом перекладацьких трансформацій, та представлена лише одним прикладом, 1%, напр.:

нім. *Die Blaualge* - синьо-зелені водорості.

Слід також відмітити, що не всі складні німецькомовні слова мають аналоги в українській мові, тому їх перекладацькі відповідники мають латинське походження. В даній вибірці налічується 6 таких слів, 4%, напр.: *die Wasserpest* – елодея, *die Buntnessel* - колеус блюма, *die Pfingstrose* – півонія.

Прикладів генералізації при дослідженні вибірки виявлено не було.

3.2 Способи перекладу складних слів на німецьку мову

Складні слова україномовного походження, що перекладаються німецькими складними словами, стали найбільш поширеним способом перекладу і налічують 23 лексичних одиниці, 85% напр.: *сім'явмістище* – *die Samenhülle*, *перекомисло* – *das Schleierkraut*, *золототисячник* – *das Tausendgüldenkraut*.

При аналізі вибірки було виявлено, що лише одне складне слово українською перекладається простим словом німецькою, напр.: *дивосил* – *der Alant*.

Аналіз на переклад складних слів з української відповідним словосполученням німецькою не був результативним, тому що словосполучення в німецькій мові часто можна замінити композитом.

Так само, як і у випадку з німецькими складними словами, не всі українські слова мають аналоги в німецькій. У вибірці їх налічується всього три, 11%, і всі являються частинами рослин, напр.: *меживузля* - *das Internodium*, *міжплідник* – *das Mesokarpium*, *середоплодень* – *das Endokarpium*.

У вибраному проаналізованому матеріалі було виявлено українські складні слова, які були перекладені способом калькування, у кількості 8 лексичних

одиниць, 30%, напр.: *каменеломка* – der Stainbrech, *верболіз* – das Weidengeholz, *трилисник* – das Dreiblatt.

Дослідження вибірки на наявність описового перекладу, довело, що такий спосіб перекладу на німецьку мову також не став поширеним. Конкретизація і генералізація також не знайшли прикладів у вибірці українською мовою.

Висновки до Розділу 3

Отже загальний аналіз вибірки складних слів показав, що найпоширенішим способом перекладу складних слів на українську мову став спосіб перекладу одним словом.

В той час як спосіб калькування став найбільш кількісним при перекладі на німецьку мову.

При цьому у вибірці були наявні складні слова, які мають аналоги латиномовного походження в обох порівнюваних мовах.

Найменш кількісними у перекладі складних слів з німецької мови стали описовий спосіб та конкретизація.

При аналізі складних слів українською мовою було виявлено, що найменш продуктивним способом став переклад одним словом, а описовий та конкретизація взагалі не були виявлені.

Генералізація як спосіб перекладу також не був представлений у даній вибірці в обох порівнюваних мовах.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Словоскладання відіграє важливу роль в сучасних українській та німецькій мовах. В німецькій мові словоскладання займає більшу частину словникового складу мови.

Складні слова, як зазначають дослідники-лінгвісти, є одним із найпоширеніших та найпродуктивніших способів розширення словника. Також займає провідну роль у дослідженнях.

Проведене в даній роботі структурно-семантичне дослідження складних слів на позначення рослин показало такі структурні особливості проаналізованих композитів: більшість проаналізованих складних слів були двокомпонентними в обох порівнюваних мовах (95% та 100% в німецькій та українській мовах відповідно). Найпродуктивнішими моделями словотвору виявились модель «іменник + іменник» для німецької мови (88%), та «іменник + дієслово» для української (22%). Найчастіше складні слова не потребували жодного з'єднувального елемента для поєднання безпосередніх компонентів (77% в німецькій та 66% в українській).

Щодо семантичних особливостей складних слів на позначення рослин, то детермінативний тип зв'язку у проаналізованих лексичних одиниць виявився більш продуктивним ніж кумулятивний. За синтаксичним відношенням між безпосередніми складниками складних слів найпродуктивнішими виявились прийменникові та типізовані композити. Розподіл за тематичними групами свідчить, що складні слова, які належать до групи трав'янистих рослин переважають в обох порівнюваних мовах.

Аналіз щодо способів перекладу показав, що німецькі складні слова найчастіше перекладаються відповідним простим словом українською (68%). А спосіб перекладу складним словом став найбільш продуктивним при перекладі композитів з української на німецьку (85%).

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Allgemeine Sprachwissenschaft. Die innere Struktur der Sprache. B., 1975. Bd. II. 329-330 S.
2. B. Ahrenholz Fachunterricht und Deutsch als Zweitsprache. B. Ahrenholz. 2010. 282 S.
3. Danzl L. Kontrastive Lexikologie der deutschen und ukrainischen Sprachen. 400 S.
4. Dokulil M. Zur Theorie der Wortbildung. Zur Lexikologie der deutschen Sprache der Gegenwart. Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl-Marx-Universität. Leipzig, 1968. 17. Jg. H. 2 / 3. 205 S.
5. DUDEN (2016): Die Grammatik. Unentbehrlich für richtiges Deutsch. 9., vollständig überarbeitete und aktualisierte Auflage. Berlin: Dudenverlag (= Duden 4), S. 716.
6. E. Donalies Die Wortbildung des Deutschen: ein Überblick. E. Donalies. 2005. 193 S.
7. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Wolfgang Fleischer, Irmhild Barz. Tübingen: Niemeyer, 1995. 375 S.
8. Fleischer W. Barz J. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. Fleischer W. Barz J. Tübingen: 2007. 382 S.
9. Fleischer W. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. W. Fleischer, Aufl.: Leipzig, 1976. 327 S.
10. Grimm J. Deutsche Grammatik. Bd. I – IV. 2. Ausg. Berlin, 1870 – 1898; Paul H. Deutsche Grammatik. Bd. V. Wortbildungslehre. 3. Aufl. Halle (Saale), 1957. 329 S.
11. Ortner L. und E. Müller-Bollhagen: Deutsche Wortbildung. Typen und Tendenzen in der Gegenwartssprache, Vierter Hauptteil: Substantivkomposita. - Berlin/New York, de Gruyter, 1991
12. Römer, Ch. Deutsche Lexikologie. Eine Einführung. Christine Römer, Brigitte Matzke. 2., akt. u. erg. Aufl. Tübingen: Narr, 2005. 236 S.

13. W. Fleischer. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. W. Fleischer. Berlin: De Gruyter, 2012. 483 S.
14. W. Schindler. Reduplizierende Wortbildung im Deutschen. 597-599 S.
15. W. Schindler. Reduplizierende Wortbildung im Deutschen. W. Schindler. Berlin: Z. Phon. Sprachwiss. Kommun.forsch. (ZPSK), 1991. 597-613 S.
16. Бархударов Л.С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов. М., "Международные отношения", 1975.
17. Білецька О. В. Особливості синтаксичних відношень між компонентами іменникових трикомполітів у сучасній німецькій мові. О. В. Білецька. Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. Донецьк: ДонНУ, 2014. Випуск.29. С. 67-75.
18. Білоус О. М. Порівняльна лексикологія (курс лекцій німецькою мовою): Навчальний посібник: видання 2-ге доопрацьоване та доповнене. Кіровоград, РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2013. 244 с.
19. Бутковська О. С. Структурно-семантичні особливості термінів соціолінгвістики в українській, польській та англійській мовах : дис. ...канд. філол. наук 10.02.15 ; ЛНУ ім. Івана Франка. Львів. 2016. 292 с.
20. Вальчук Г. В., Кухар Л. А. Прагмалістичні функції субстантивних композит. Г. В. Вальчук, Л. А. Кухар. 2012. 45-47 с.
21. Васхнил И. И. Синягин И. И. Немецко-русский биологический словарь И. И. Синягин, И. И. Васхнил. М.: Советская Энциклопедия, 1971. 832 ст.
22. Вашунин В. С. Субстантивные сложные слова в немецком языке. В.С. Вашунин. М.: Высшая школа, 1990. 158 с.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад, і голов, ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
24. Винокур Г. О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии. О. Винокур. Т. 5. 1939. С. 3–54.

25. Вихованець І. Р., Городенська І. Г. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови. За ред. І. Вихованця. К.: Унів. вид-во «Пulsари», 2004.
26. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Высшая школа, 1986.
27. Володіна Т. С. Словоскладання іменників у німецькій та українських мовах. Т. С. Володіна. Наукові записки. Серія «Філологічна». 2013. Випуск 37. С. 70-73.
28. Городенська К. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? К. Городенська. 2013. С. 3-12.
29. Гудима Н. В. Основні чинники лексичних запозичень у зарубіжному й українському мовознавстві. Н. В. Гудима. 2012. С. 42-46.
30. Гухман М. М., Семенюк М. М. Історія німецької літературної мови IX-XV ст. М., 1983.
31. Дем'янюк А. А. Композити як об'єкт дослідження в українському мовознавстві. А. А. Дем'янюк. 2003. С. 38-45.
32. Денисовець І. Становлення та розвиток словотвірної термінології української мови у граматиках XVI – першої половини XX ст.. 2019. С. 77-80.
33. Дружб'як С. Словоскладання у творенні сучасних німецьких економічних термінів. С. Дружб'як. 2010. С. 94-97.
34. Жлуктенко Ю. О., Яворська Т. А. Вступ до германського мовознавства: підручник. Київ: Вища школа, 1978. 167 с.
35. Зав'ялова В., Ільїна І. Практичний курс німецької мови. В. Зав'ялова, І. Ільїна. М.: Лист Нью, 2003.
36. Искоз А. М., Ленкова А. Ф. Лексикология немецкого языка. А. М. Искоз, А. Ф. Ленкова. 3-е изд., испр. и доп. Л.: Просвещение, 1970. 296 с.
37. Іовенко О. С. До історії запозичень у німецьку мову. Мова як відображення суспільних змін О. С. Гудима. 2014. С. 110-113.
38. Карасева Е. В. Преодоление интерференции и установление лексической эквивалентности при переводе (на материале немецкой и русской

лексики // Актуальные вопросы переводоведения и практики перевода: Международный сборник научных статей. Выпуск 4. Н. Новгород: Бюро переводов «Альба», 2014. С. 60–67.

39. Кирпун О. Ф. Порівняльна типологія німецької і української мов (словотворення). О. Ф. Кирпун. 03.09.2004. 3 с.

40. Кислюк Л. Сучасна словотвірна норма української мови: мовна практика та кодифікація. Українська мова. 2012. № 1. С. 52 - 66.

41. Кобрин Р. Ю. О понятиях терминология и терминологическая система / Р.Ю. Кобрин. // Информационные процессы и системы НТИ. 1981. №8. С. 7–10.

42. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): Учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высш. шк., 1990. 253 с.

43. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів освіти. М. П. Кочерган. К. : Видавничий центр «Академія», 2002. 368 с.

44. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование. Е. С. Кубрякова. М.: Наука. 1965.

45. Кульчицкий В. Проблемы творения словотвору німецької мови. В. Кульчицкий. 2009. С. 136-142.

46. Латышев Л. К. Курс перевода: (Эквивалентность перевода и способы её достижения). – М., "Международные отношения", 1981

47. Левицкий В. В. 2006. Основы германістики. Вінниця: Нова книга, 2006. 520 с.

48. Левицкий В. В. Історія німецької мови. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: НОВА КНИГА, 2007. 216 с.

49. Левицкий В. В. Лексикологія німецької мови. В. В. Левицкий. Вінниця: Нова книга, 2014. 391 с.

50. Левковская К. А. Словообразование современного немецкого языка. К. А. Левковская. Вопросы языкознания. 1995. № 1. С. 151–154.

51. Лещук Т. Й. Словотворення і науково-технічний поступ. К., 2000. 320 с.
52. Лисенко Е. І. Німецько-український, українсько-німецький словник. Е. І. Лисенко. Вінниця: Нова Книга, 2012. 976 с.
53. Магеррамова М. А. Семантико-синтаксична класифікація термінів-комполітів у німецькій мові. М. А. Магеррамова. Одеський лінгвістичний вісник № 5 том 1, 2015. С. 91-94.
54. Маркова Т. О., Домрачева І. Р. Лексико-семантична і тематична групи: принципи розмежування. Т. О. Маркова, І. Р. Домрачева. С. 75-78.
55. Міщенко А. Л. Лінгвістика фахових мов та сучасна модель науково-технічного перекладу: монографія. Міщенко А. Л. Вінниця: Нова Книга, 2013. 448 с.
56. Москальська О. І. Історія німецької мови. - Л., 1959.
57. Нугаєв В. Г. Історія німецької мови. Навчальний посібник / Автор-упоряд. В. Г. Нугаєв. К.: Вид-во БашГПУ, 2002.
58. Огуй О. Д. Коротка історія німецько-українського перекладу та перекладознавства (у руслі світового перекладу): конспект лекцій для студ. нім. від. / О. Д. Огуй. Чернівці: Рута, 2008. 40 с.
59. Ольшанський І. Г. Лексикологія: Современный немецкий язык Lexikologie: Die deutsche Gegenwartssprache: Учебник для студ. лингв. фак. высш. учеб. заведений. И. Г. Ольшанский, А. Е. Гусева. М.: Издательский центр «Академия», 2005. 416 с.
60. Омельченко Л. Ф. Английская композита: Структура и семантика: автореф. дис... д-ра филол. наук: 10.02.04. Л. Ф. Омельченко. К., 1989. 43 с.
61. Павлов В. М. Понятие лексемы и проблемы отношений синтаксиса и словообразования. В. М. Павлов. Ленинград: Наука, 1985. 298 с.
62. Панасенко Н. І. Когнітивно-ономасіологічна реконструкція оцінного компонента у семантиці фітонімів (на матеріалі назв лікарських рослин у німецькій, англійській, російській та українській мовах): доктор філологічних наук, професор: 10.02.17. Н. І. Панасенко. К., 2017. 254 с.

63. Плющ М. Я. Граматика української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. 2е видання, доповнене. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
64. Прохорова В. Н. Семантика терміна. В. Н. Прохорова. Вестник МГУ. Серия 9: Филология. М.: ЦИИ МГУ, 1981. № 3. С. 23-32.
65. Радзійон В. М. Синтаксико-семантична класифікація складних іменників мови сучасних німецьких спортивних ЗМІ. В. М. Радзійон. 2016. 85-87 с.
66. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика. Очерки лингвистической теории перевода. М., "Международные отношения", 1974
67. Розен Е. В. На пороге XXI века: Новые слова и словосочетания в немецком языке. Евгения Владимировна Розен. М.: Менеджер, 2000. 200 с.
68. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Олена Селіванова. Полтава: Довкілля. К., 2006. 716 с.
69. Селігей П. Що нам робити із запозиченнями? П. Селігей. Українська мова. 2007. № 3. С. 3–17.
70. Сімонок В. П. Запозичена лексика в українській мовній картині світу. В. П. Сімонок. 2014. С. 250-254.
71. Соколовская Ж. П. Система в лексической семантике (анализ семантической структуры слова). Жанна Павловна Соколовская. К.: Вища школа, 1979. 192 с.
72. Степанова М. Д. Словообразование современного немецкого языка. М., 1953. 375 с.
73. Степанова М. Д., Фляйшер, В. Теоретичні основи словотворення у німецькій мові. М. Д. Степанова, В. Фляйшер. М.: Вища школа, 1984.
74. Степанова М. Д. Чернышева И. И. Лексикология современного немецкого языка. М., 1962. 310 с.
75. Степанова М. Д. Лексикология современного немецкого языка. М. Д. Степанова, И. И. Чернышева. [изд. 2-е, испр. и доп.]. М.: Академия, 2003. 256 с.

76. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. М.: УРСС, 2003. 246 с.
77. Усик Л. М. Одоративна оцінка в семантиці германських і слов'янських фітонімів. Л. М. Усик. 2017. С. 110-119.
78. Федоров А. В. Основы общей теории перевода: (Лингвистические проблемы). М.: "Высшая школа", 1983.
79. Федоров А. В. Основы общей теории перевода. М.: «Высшая школа», 1968. 396 с.
80. Хант Г. О. Конверсія на синтаксичному рівні як один із проявів мовної економії в сучасній німецькій мові. 2006. С. 1-4.
81. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). Дмитрий Николаевич Шмелев. М.: Наука, 1973. 210 с.